

A D LIBRI III.

D E C R E T A L I U M

T I T U L U M I.

De vita & honestate Clericorum.

T R A C T A T U S.

*Inter Dissertationes Iuris Canonici ab Autore anno 1632. editus;
Postea ab eo quibusdam passim insertis, & notis
adjectis auctus.*

Ad Rubricam Tituli.

N T E Q U A M propositam *tertij libri Decretalium* interpretationem aggrediamur; quædam præmittenda sunt generaliter de arte & methodo *Decretalium* Gregorij IX. Et quidem in *Tractatu* de origine Juris Canonici ostendimus Gregorium IX. compilationem istam collegisse ex quinque antiquioribus Collectionibus; exemplo sumpto à Tribuniano, qui ex Codicibus Gregoriano, Hermogeniano & Theodosiano, aliorumque Imperatorum novis Constitutionibus postea promulgatis Codicem Justinianum composuit. Cujus etiam methodum Gregorius IX. non quidem primus secutus est, sed ab Autore Collectionis primæ usurpatam, & à Collectoribus sequentibus repetitam, postremò nobis repræsentavit. Eadem enim ferè omnium Collectionum ars est, nempe jus omne Canonicum in personas, actiones sive judicia partiuntur. Et quidem *primo libro* de personis, & earum qualitatibus, & dignitatibus diversis agitur potissimum; in *secundo* de judiciis Ecclesiasticis, eorumque ordine & executione; in *tertio & quarto* de rebus tam spiritualibus quàm temporalibus & mixtis; *postremus liber* ad criminum persecutionem pertinet. Nec alius est ordo *Sexti, Clementinarum, & aliarum Collectionum*

Sed ut veniamus ad *Librum III.* quem explicandum suscepimus, observandum est in eo libro jus omne ferè Canonicum propriè dictum contineri, Quod enim ait Ulpianus in *l. ult. ff. de legibus*, totum jus consistere, aut in acquirendo, aut in conservando, aut in minuendo, illa tria simul reperiuntur in hoc *3. libro*. Agitur enim de Præbendis &

& Dignitatibus & institutionibus; itémque de variis contractibus, testamentis & successioneibus; quibus nobis acquiri, retineri, vel amitti res spirituales & temporales solent. Agitur etiam de residentia, de variis Sacramentis, & reliquis officiis & muniis Ecclesiasticis, propter quæ ab Ecclesia sumptus & stipendia suppeditantur, & beneficia conservantur.

His ita præmissis, sequitur ut ad rubricam accedamus tituli primi *de vita & honestate Clericorum*. Incipiemus autem à personis, quia earum causâ jura omnia constituta sunt. Clericorum nomen, sicut & Cleri latissimè patet. Ecclesiam enim omnem complectitur & Christianos omnes, sicut & Sacerdotis nomen aliquando, Petrus in *Ca-tholica 1. cap. 2. v. 9. & cap. 5. v. 2. & 3.* Quod ex aliis docuit Cujacius ad *paratitulum Codicis de Episcopis & Clericis*. Omnes quippe sunt hæredes Christi Patris, *οὐκ ἀνενομήτοι καὶ ὁσσοῦμοι*; unde & fratres mutuo se appellabant. Distinctionis tamen causâ in duas species dividuntur à Paulo Apostolo. Prima species est Cleri *τῆς διακονίας*, id est ministerij, *Act. 6. 1. v. 25.* sacer Ordo. Nam passim *διακονία* apud Paulum & reliquos antiquiores Ecclesiæ Patres generaliter tribuitur omnibus, qui ut loquitur *lex 2. Cod. Theod. de Episcopis & Clericis*, divino cultui Religionis ministeria impendunt; qui in Clerico ministerio dicuntur constituti à Cypriano, nulla differentia gradus vel dignitatis adhibita. Alia species eorum est, qui, ut ait idem Paulus in *epistola ad Colossenses cap. 1. v. 12.* *εἰς τὸ αὐτὸ μέγεθος τῆς κλήρου τῆς ἀγάπης ἐστὶν ἡμεῶν*, digni facti sunt in partem sortis Sanctorum in lumine: & convenit etiam fidelibus Laïcis. Hæc divisio confirmatur ab Hieronymo & Augustino in *can. duo sunt. xii. Quest. 1. & in can. ult. Dist. 1v.* Species tamen prima, id est pars illa Cleri, quæ mancipata est divino officio, quam dignitas Ecclesiastici gradus ornat *dicto can. ult.* præstantior & nobilior est secunda, qua Laïci continentur, qui ab Optato Milevitano *lib. 1.* nulla dignitate in Ecclesia dicuntur suffulti. Et eleganter in *Constitutionibus*, quæ dicuntur Apostolorum, *lib. 2. cap. 28.* Ecclesia navi comparatur, in qua Presbyteri & reliqui ministri comparantur illis, qui navem gubernant; Laïci verò vectoribus. Qui locus translatus est in *epistolam* quæ tribuitur Clementi *ad Iacobum fratrem Domini*, sed corruptè. Et quidem de Laïcis nominatim *hoc titulo* non agitur, licet aliqua mentio eorum fiat in *capitulo 1. & capitulo 8.* sed tantum de Clericis.

Cleri verò *διακονίας*, id est ministerij, variæ iterum sunt distinctiones, quas enumerat Paulus in *epistola prima ad Corinthios cap. 12. 13. & 14 ad Timotheum cap. 3. 4. 5. & ad Titum*, quas idèd sæpiùs inculcat; tum ne quis deciperetur, quia Apostolus Episcopi, Presbyteri & Diaconi nomen promiscuè sæpiùs usurpaverat; tum etiam quia suo tempore plurimi status hierarchici perturbatores exoriebantur, qui nec hodie defunt. Diaconia verò sive ministerij in Ecclesia plures gradus & ordines, quos Paulus & antiqua Concilia *βεδμοι & τὰ γυμνα* appellant. Primi sunt Episcopi, qui Apostolorum locum obtinent: Principes & apices dignitatum in primo Sacerdotio. In primo Ordine constituti dicuntur ab Optato *lib. 1.* Facundo Hermianensi

Vide *epist. 7. Paulini Nolani* pag. 328. & P. 510. & 511. S. Hieronymi & *epist. de vita Clericorum ad Rusticum.*

V. Hierony. *Dialogo adversus Luciferianos* pag. 422.

lib. 12. cap. 3. Sidonio Apollinari lib. 4. epist. 25. Sequuntur Presbyteri proximè, qui ab iisdem autoribus in secundo Sacerdotio, & secundo Ordine numerantur: [& in Ordine Romano pag. 94. sequentis Ordinis, & secundæ Dignitatis viri appellantur. Et locum Presbyterij appropinquare Episcopatu, quamvis malignè contra mentem Augustini, verè tamen interpretabantur Hipponenses quidam, quando ordinatus est Presbyter Augustinus, Possidonius in ejus vita cap. 4.] Et de Presbyteris forte intelligendum, quod habetur Rescriptio quodam Constantini ad Chrestum Syracusanum Episcopum, quod extat apud Eusebium lib. 10. cap. 6. *ὄνομα γὰρ πρῶτος ἐκ τῆς δευτέρου θρόνου*; non de Episcopis, qui in primo ordine, primo Sacerdotio, sunt constituti. Elegantissima est etiam in hanc rem lex quædam Theodosij & Valentianiani à doctiss. Sirmondo edita primùm in appendice Codicis Theodosiani ordine 20. his verbis. *Audemus quidem sermonem facere, solito plus timore capti, de sanctis & venerabilibus Sacerdotibus, & secundis Sacerdotibus, vel etiam Levitis, & eos cum omni timore nominare, quibus omnis terra caput inclinat.* Et in fine legis apertiùs explicat Episcopos, Presbyteros, Diaconos. [Innocentius I. epist. ad Decentium Eugubinum cap. 3. *Presbyteri licet sint secundi Sacerdotes; Pontificatus tamen apicem non habent.* Gregorius Nazianz. versibus de vita sua, τῶν δευτέρου θρόνου vocat & Heiricus in vita S. Germani de quodam, ab Amatore Augustodunensi in Presbyterum ordinato, ait, *Promotum jubet esse gradus in honore secundi.*] Quinetiam Presbyteri Apostolorum locum dicuntur obtinere lib. 2. Constitutionum Apostolicarum cap. 2. [juncta Ignatij epistola ad Trallianos:] & Episcoporum Comites, Confessores & Consiliarij vocantur, *Ἀποστόλων, ἃν καὶ πρῶτον φιλάρεσκον, συμβούλου τῷ Ἐπισκόπῳ καὶ τῆς ἐκκλησίας σίβαντες, εἰσι γὰρ οὐδέτεροι καὶ βουλή τῆς ἐκκλησίας*, quos & Apostoli adhibebant in consilium, ut constat ex Actis Apostolorum, & Pauli Epistolis pluribus in locis. Unde Presbyterij nomen in epist. prima Pauli ad Timotheum cap. 4. v. 14. pro Episcoporum Senatu & consilio. * Eodem sensu in can. Ecclesia 7. xvi. Q. 1. in Ancyrano Concilio can. 18. [in can. legimus 24. Dist. xciii. can. ecce ego, & can. olim Dist. xciv. can. videntes. xii. Q. 1. & can. 51. & 58. ead. C. Q. 2. & ibi Glossa,] accipitur. Eademque forma contrahi Presbyterium dicitur ab Episcopis, id est convocari Presbyteros, consilij causâ in epistola Papæ Cornelij inter Cypriani Epistolas [numero 46. ad quam vide Pamelium.] Prudentissimum verò propositum Cypriani in fine epistole 39. Presbyteris & Diaconis fratribus scriptæ, continetur. *Ad id verò, quod scripserunt mihi Compresbyteri nostri, &c. solus rescribere nihil potui; quod à primordio Episcopatus mei statuerim, nihil sine consilio vestro, & consensu plebis, mea privata sententia gerere.* Et quod notandum maxime in epistola 53. ad eosdem scripta se excusat; quod urgente causa Optatum Subdiaconum, & Saturum Lectorem constituisset, absentibus Presbyteris & Diaconis. Quin etiam causam excusationis legitimam allegat; quia jampridem communi consilio, Clero proximos eos fecerat: eleganti verbo, id est jam designatos ordinationi, & proximè promovendos, utpotè jam probatos. Confirmatur ultimis verbis il-

De dignitate
Episcoporum &
Presbyterorum
eorumque
Institutione,
comparatione
& distinctio-
ne, vide D. Ha-
bert libro Pon-
tificali Ecclesiæ
Græcæ pag.
172. & seqq.
* Lucæ cap. 22.
Presbyterium
& Synedrium
idem: & Act.
20. Paulus Pres-
byteros convo-
cat.

lius epistola : quod jampridem communi consilio omnium nostrorum cœperat, necessitate urgente promotum est. Omnium nostrorum : non tantum Presbyterorum, sed etiam Diaconorum, ad quos pariter scribebat, qui locis Pauli & Cypriani citatis, semper adjunguntur Presbyteris. Et in antiquis quibusdam Conciliis, Occidentalibus maxime, post Episcopos Presbyteri & Diaconi consentiunt, constituunt, & subscribunt. Quare hi duo gradus passim in scriptis Apostolorum, & in antiquioribus Conciliis junguntur, in quibus *ιερατικοι* distinctionis causâ appellantur : quo verbo soli Presbyteri & Diaconi proprie continentur *can. 5. 24. 27. 30. 36. 41. 42. 54. & 55.* Concilij Laodicensi; quos rectè vetus Interpres Altaris Ministros, & in Sacerdotali ordine constitutos exponit: malè Ferrandus Diaconos, & Dionysius Exiguus aliquando absolutè, Sacerdotes, interpretantur. Inferioris gradus reliqui omnes, nempe olim Subdiaconi, & hodie Lectores, Cantores, Exorcistæ, & Ostiarij nomine Clericorum comprehenduntur, ut constat ex *dictis Canonibus*. Singulis autem ministeria & officia certa Canonibus definiuntur; ne quis ordinem & regulam Ecclesiasticam temeraria præsumptione violaret. Quod aperitissimè statuitur *Canonibus 20. 21. 22. 23. & 27.* dicti Concilij Laodicensi; quos Canones omnes ferè Collectores retulerunt. Hunc ordinem eleganter Gregorius Nazianzenus *oratione pro patre νόμος ἀκολουθίας* vocat; qui adedè necessarius & utilis visus est, ut semper obtinuerit in Ecclesia: eumque pluribus in locis aliquandiu intermissum, in usum revocari, ne tanquam otiosæ traducantur functiones illæ ab hæreticis, prudentissimè statuit Synodus Tridentina *sessione 23. cap. 17. de reformatione*. Et sanè optima illa consilia in juris necessitatem converti, Ecclesiæ foret conducibile.

Ex his colligitur quis fuerit Clerus *διακοσίας*, & in quot gradus distributus. Generali verò nomine in *Canonibus antiquis* omnes constituti dicuntur, *ἐν κλήρω, ἐν ἱερατείῳ, ἐν τάξει, sive τάγματι ἐκκλησίας, ἐν καταλόγῳ, ἐν χεῖροι:* unde & *χρῆστικῶν ψαλμοῖ* in *can. 15.* dicti Concilij Laodicensi: quibus verbis propriè & per eminentiam continentur, qui ab Episcopo consecrantur; quos à Laïcis dignitate & gradu ministerij separatos diximus. Observandum tamen generalius aliquando illa verba sumi, ut etiam comprehendant omnes, qui in notitiam, indicem & catalogum Ecclesiæ referuntur, quibus scilicet sumptus ab Ecclesia suppeditantur: in quo ordine post Clericos primæ recensentur Diaconissæ, quæ licet consecrationem non habeant, ut Clerici, sed tantum manus impositionem *can. 15.* Chalcedonensis Concilij; tamen specie tenus & habitu videntur esse de Clero *τῶ ἁγίου*, ut loquitur *can. 19.* Nicæni Concilij: ita enim schema accipitur *can. 3. & 4.* Ancyranæ Synodi: Nam in rei veritate omnino inter Laïcos computantur *dicto can. 19. & can. 11.* Concilij Laodicensi; cujus mentem intellexisse & expressisse optimè solus Interpres vetus videtur, & ad disciplinam Occidentalis Ecclesiæ retulisse. Vetus tamen mendum ex illo Canone tollendum est, quod remansit apud omnes Collectores & Interpretes in his verbis: *Univira & matricuria appellantur, quasi habentes curam de rebus Ecclesiæ*, ut ve-

tus Interpres Decreti ineptè exposuit in *can. ult. Dist. xxxii.* què desumptus est ex *can. 11. dictæ Synodi Laodicenæ.* Reponendum verò Matricariæ à matrice, id est catalogo & notitia Ecclesiæ, in quam referebantur. Et confirmatur ex Paulo ad *Timotheum prima cap. 5. v. 9. in verb. ματρίδα.* Plures enim erant matriculæ & notitiæ in singulis Ecclesiis, ex quarum ordine & præscripto solebant erogari ad victum necessaria non tantùm illis qui erant de Clero, vel qui inter eos numerabantur, ut diximus; sed etiam pauperibus, qui eadem forma matricularij absolutè vocantur; quia in matricula erant positi, ut in *Testamento B. Remigij* dicitur: [Et in *Glossis Isidori Matricularius, pauper, inops: hinc Mereau à matricula, & Marrelle.*] De quibus adde notata clarissimi Interpretis Marculphi in *expositione formula 11. inter veteres additæ.* Quibus addere licet varia *Capitula Hincmari, quæ extant tom 2. Conciliorum Galliæ pag. 624. & 638. eadèmq. forma in Novella 13. de Prætoribus plebis.* Matricularij pro collegiatis & corporatis intelliguntur. Sed ut redeam ad Clericorum catalogum, sive matriculam, cujus fit mentio in Concilio Agathensi *can. 2. & can. 13. Aurelianensis IV. omnes, quorum nomina in illis tenentur inscripta, sunt sub Episcoporum dispositione & potestate dicto can. 13. & cap. ult. libri de septem Ordinibus Ecclesiæ.* Quibus rectè adungere possumus, qui in Conciliis & in legibus vocantur Copiatæ, Fossiores, Decani, & Juniores Ecclesiæ.

Vide respon-
sionem contra
Spongiam Pe-
tri Aurelij pag.
343. & seqq.
& pag. 400. &
seq.

Observandum est Monachos & Sanctimonialia ab illis omnibus distingui; ideòque nihil expressè *nostro titulo* de Monachis agitur, sed seorsim *titulo 31. 32. & sequentibus:* sicut & in *Codice & in Novellis à Clericis & omnibus Ecclesiæ ministris separantur Monachi.* Episcopis tamen subditi sunt in omnibus, ut Clerici *can. 4. Concilij Chalcedonensis, & can. 13. & 17. Synodi septimæ;* nisi specialiter exemptionum privilegiis muniantur, de quibus diximus. Clericorum autem cœtus longè præeminet cœtui Monachorum; ita ut aliquando bonus Monachus vix bonum Clericum faciat, ut loquitur Alexander III. in *cap. 5. de conversat. conjugatorum in prima Collectione:* quæ verba desumpsit ex Augustino *can. 36. Causa XVI. Q. 1.* Et de ea re ex professo Philippus Abbas Bonæ spei *de institutione Clericorum.* Eaque ratione Abbas non tantùm majoris dignitatis & superioris ordinis Clericis; sed etiam inferioribus & Ostiario subditus dicitur *can. 5. Dist. xciii. quod & ad can. 40. XVI. Qu. 1.* Gratianus, & ipse Monachus adnotavit; meliori sanè fide quàm Raymundus in *d. cap. 5. de conversat. conjugat.* Ex quo factum est, ut elatione avida sapiùs antiquiores Monachi ad Clericatus militiam aspirarent, quàm cenodoxiam & ambitionem optimi Episcopi & Abbates cohibere tentaverunt sapiùs *can. 8. 9. 10. 12. 13. 26. 27. 28. & seq. Causa XVI. Q. 1.* Multiformis autem, varius atque subtilis cenodoxiæ & inanis gloriæ morbus ille fuit; eoque adeò periculosè Monachi laboraverunt aliquando: ut qui Clericorum dignitatem & habitum assequi re ipsa non poterant; simulachris tamen & umbris, tanquam gratissimo mentis errore, seipos deciperent, ut elegantissimis exemplis describit Cassianus *lib. 11. de spiritu cenodoxiæ*

cap. 13. 14. 15. & seq. Potuerunt tamen Monachi, ut & hodie, ad Clericatum ordinari, post examinationem Episcopi, & intervalla legitima *can. Monachos quoque, can. de Monachis 26. 28. & seq. xvi. Q. 1.* Zosimus in decretis cap. 1. initio, & *can. si quis de Religioso, Dist. XXXVII.* Quid contra hunc ordinem & *εὐταξίαν* tam Clerici quam Monachi apotactici moliti sint diversis temporibus; & quomodo Ecclesie autoritate repressi fuerint, alius erit dicendi locus.

Haftenus de Clericis, de quorum vita & honestate agitur *hoc titulo*, præcipuè de his, quæ ad cultum exteriorem pertinent. Oportet enim Clericos bonum testimonium, id est opinionem & famam integram habere ab his qui sunt extra, Paulus ad *Timotheum 1. cap. 3.* non tantum ab infidelibus, hæreticis vel schismaticis, sed etiam à Catholicis sæcularibus & Laicis, ut vulgò loquuntur. Et eleganter in re admodum simili *l. 10. in dicta appendice Cod. Theod. Fama contaminat, datque sinisteris rumoribus locum, &c. cum foris positos ac publico jure viventes ad illecebram criminis trahit obscæna suspicionis exemplum.* Postremò de vita & honestate Clericorum generalem & sanctam illam regulam Paulus proponit in *dicta epistola cap. 4. v. 7. & 8.* τοὺς βεβήλους καὶ γαστρώδεις μύθοις παροῦντα, ῥυμναζέει καὶ σταυτὸν πρὸς εὐσεβίαν. ἢ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ὄζειν ὠφέλιμος. ἢ δὲ εὐσεβεία πρὸς πάντα ὠφέλιμος, &c. Ad cujus interpretationem pertinet [locus Liberij in Fragmentis Hilarij epistola ad Episcopos in Italia consistentes. Pietatem ad omnia utilem esse legimus, cui cedit corporalis exercitatio, quæ in vis & ipsa utilitatis retineat fructus: & alter] locus incerti Autoris libelli de duplici martyrio, in quo licet agatur de Monachis, potest tamen aliquatenus Clericis accommodari. Non lo- Adde Hilde-
eus desertus, saccus pro veste, legumen pro cibo, neque jejunia Mo- bertum Ceno-
nachum absolunt. Sub his involucris interdum latet animus valdè manesem epist.
mundanus; quod ita deprehenditur, si ad munus aliquod Ecclesiasticum 61. & quæ
vocentur. Ibi videas quosdam ex illis facillimè vinci deliciis, impatien- Spongia pag.
tiores injuriarum, appetentiores vindicta, quàm quivis alius sit ex me- 586. Cassianum
dia plebe. Quid causa est? quoniam corpus exercuerunt magis, quàm lib. de Cenodo-
animum; cum beatus Paulus doceat, quod exercitatio corporalis ad mo- xia, & Notas
dicum utilis sit, pietas ad omnia valeat, &c. In quibus actionibus Sirmondij ad
utraq; illa exercitatio sigillatim spectanda sit, in Clericis potissimum, Sidonium pag.
ostendemus in singulis capitibus. [Contra honestatem, de qua hoc tit. 74.
olim & hodie, sæpiùs peccaverunt Clerici. Alcuinus lib. de divinis
Officiis tit. de Tonsura Cleric. pag. 72. Inde Clerici dicti, eo quod de
sorte Dei & heredi ate sint, si regulariter vivunt: si autem non vivunt
regulariter, sicut maximi Clerici, qui totum laicalem habitum sequun-
tur, cingentes arma, & cætera facientes, quæ ordo Canonis prohibet,
illi tale, non sunt Clerici.] Ideò verò fusiùs & accuratiùs hanc Rubri-
cam exposuimus; quia generalis est, & communia pleraque reliquis
partibus juris Canonici continet.

IN *hoc capite & sequentibus*, quæ indigebunt explicatione diligentiori, hanc formam & methodum servabimus, ut primò breviter Capituli sensum proponamus, secundùm mentem Gregorij IX. sive potiùs Raymundi à Penna forti, cujus opera usus est; qui ad instar Tribuniani sæpè antiquorum Canonum verba ad usum sui temporis inflectit & detorquet. Secundò juris antiqui originem & progressum investigabimus, & ad utriusque juris tam veteris, quàm novi confirmationem ex Historia Ecclesiastica, Conciliis & scriptis Patrum quædam desumemus. Postremò si quid commodè & ad rem Glossarum Collector attulerit, si qua in re lapsus videbitur, in Elenchi modum recenserebimus & adnotabimus, exemplo Marcelli, Ulpiani & Triphonini, qui ad veterum Jurisconsultorum libros notas, non tantùm studio reprehendendi (quod hodie plerique faciunt), sed etiam illustrandi & confirmandi gratiâ scripserunt. Quod & optimos, & antiquissimos Criticos, Græcos & Latinos factitasse ex eorum Libris cognoscemus: non tantùm obelis & notis, falsa, suspecta & dubia configentes; sed etiam utilia Lectori præmonstrantes. Hujus verò Capituli hic est sensus apud Raymundum; Præscribitur ordo servandus in Ecclesia inter Clericos & Laicos, dum celebrantur divina mysteria, & differentia locorum statuitur; quæ est ejusmodi, ut Altare per cancellos à Choro separetur, & Chorus à reliquâ majore parte Templi. In altari autem locus assignatur Presbyteris & Diaconis assistentibus, quos omnes *ιερατικοί*, & Altaris Ministros Canones vocant. In Choro, qui cancellis, ut diximus, vel transfennis, ut Paulinus loquitur in *epistola* 12. dividitur ab Altari, reliqui omnes qui sunt de Clero, quos in *paratitulo* enumeravimus, sedebant. Laici verò ab illis duobus locis excluduntur, non semper, sed ut dicitur in *hoc capite*, quando sacra Mysteria celebrantur. Sacra Mysteria, dicebantur *πλεται*, Agenda, Desiderata, *λετουργίαι*, sacra Missæ: tot enim nominibus incruentum illud & venerabile Sacrificium designatur. Tempore, quo peraguntur sacra Mysteria, stare vel sedere inter Clericos, non tantùm intra septa Altaris; sed etiam secus Altare, id est intra Chorum, qui psallentibus Clericis tantùm patet, ingredi Laici prohibentur. Post peracta verò mysteria ad orandum & communicandum admittuntur Laici & fœminæ, non tantùm ad Chorum; sed etiam ad ipsum Altare, quod vocatur Sancta Sanctorum, ut hîc dominus Cujacius docuit. Huic ultimæ clausulæ hæc verba adduntur (*sicut mos est*), quæ summè notanda sunt. His enim verbis declaratur, totum hoc genus distinctionis locorum & sedium in Ecclesia, de quo agitur *hoc capitulo*, moribus esse receptum & jure non scripto.

Desumptus est autem hic canon ex Concilio Turonensi II. *can. 4.* in quo pleniùs quædam habentur; quamvis in omnibus Collectionibus inscriptio sit aliter concepta, nempe ex Concilio Moguntino: forte non mendosè. Sæpiùs enim contingit, ut idem canon in plu-

ribus Conciliis referatur. Juris autem, de quo agitur *hoc capite*, fuit hic ordo & progressus; ut solis Presbyteris & Diaconis ad Altare ingredi, & communicare liceret. In Choro verò, Clerus; & extra Chorum, populus & Laici orabant, & communicabant *can. 19. dū in vita Leo-*
Laodicensi in fine, can. 31 Concilij Bracarenfis, can. 17. Concilij nis IV. initio,
Toletani IV. cap. 1. in fine titulo sequenti Ex quibus colligitur loco & *can. 32. Sy-*
 rum differentia & distinctio triplex in Ecclesia. Altare, quod cancel- nodi Roma-
 nis clausum erat, & Sancta Sanctorum appellatur in *hoc capite*. Post næ pag. 109. ad
 Cancellos * Chorus & Presbyterium solis Clericis patebat, ut rectè Calcem Ana-
 hic Glossa notat; cui debet adungi Theodoretus *lib. 5. Hist. Eccle-* stasij Bibli. th.
siastica cap. 18. sub finem [ejusque τὸ ἀνάλογον,] & cap. 57. lib. 2 adde D. Habert
Constitutionum Apostolicarum. Aliquando tamen Altare generaliter in *Pontificali*
 sumitur etiam pro Presbyterio †, ut ex dictis locis constat, & ex *l. Pa-* Ecclesia Græca
teant, Cod. de his qui ad Ecclesiam confugiunt, quæ exiat Græcè & La- pag. 270. &
 tine in *Cod. Theodosiano lib. 9. titulo 45.* Præterea in Absida, ad 271.
 quam per gradus ascendebatur, tanquam in honoratiore loco, Epif- * De Cancellis
 copos confedisse colligitur ex *epi. olis Augustini 20. & 225.* in qua Judicum & ve-
 gradatas Absidas vocat. [De qua sic etiam Prudentius in *passione* lis vide *Notas*
Hippolyti Martyris ad Valerianum Episcopum sub finem. Sirmondi *ad*
Fronte sub adversa gradibus sublime Tribunal. Sidonium pag.
 Tollitur, *Antistes predicat unde Deum.*] Adde Glossarium legum an- 14. & *ad to-*
 tiquarum in dictione *Absis.* [In *Collatione Carthagin.* pag. 19. inter Epif- mum 1. Concil.
 copos confidentes Episcopus Civitatis eminentius sedet peregrino. Et Gallia pag. 616
 in *lib. August. de Gestis cum Emerito* initio: ubi de Episcopo advena & & Al'emanum
 peregrino agitur ibi: *Et ad Communionem simul cum reliquis admittitur* ad Procopium.
quam Emeritus Donatista recusat.] In tertia parte Laici omnes confi- De Cancellis
 debant, nec ad Altare etiam communicandi causâ admittebantur, ut vero Ecclesia-
 ex dictis Canonibus constat. Solus Imperator oblationis causâ tan- sticis, qui *vy-*
 tùm ingrediebatur τὸ βίον, Sanctuarium, & peracta oblatione re- *videt*, vide
 cedebat. Theodoretus *lib. 5. cap. 17.* Sozomenus *lib. 7. cap. 24. &* quæ notavimus
canon 69. sextæ Synodi. Inter Laicos verò specialis locus Impera- ad *Tit. de Trās-*
 tori assignatur; eique soli: Quod Theodosius Magnus ab Ambrosio *latione*, ubi de
 monitus primus constituit, ut ait Sozomenus *dicto loco. Majoris erat* Communione
ut Imperator, dum sacris intere^tet, in sacrario sederet, majestatis & Ecclesiastica,
dignitatis causa à populi consortio separatus. [Et in *vita* Chrysolto- laica & pere-
 mi de Theodosio dicitur: *ut qui inter Sacerdotes* sedet.] Ambrosius grina, & ibi re-
 autem considerans eam consuetudinem, vel ex assentatione, vel ex latum Grego-
 ordinis perturbatione, ἀπαρτὶ esse natam, Imperatori in Ecclesia lo- rij Nazianzeni
 cum assignavit ante sacrarij Cancellos; ita ut populum Imperator, locum in *versi-*
 Imperatorem Sacerdotes ordine sedendi præcederent *προεδεία.* Hanc *bus ad Epif-*
 autem optimam traditionem, *πνευματικῶν* Theodosius Imperat. approba- copos, ubi Can-
 vit, & ejus successores confirmaverunt: & nos ex eo usque tempore cellos vocat fi-
 servatam cernimus, ut & multis post annis ostendit retentam *dictus* nem & termi-
canon 69. Synodi sextæ; in quo oblationis tantùm causâ Majestati nū inter deos,
 Imperatoriæ intra cancellos * Altaris ingredi permittitur: quod nec id est viros di-
 Ambrosius in Theodosio reprehenderat; sed hoc tantùm, ne post vinos, & ho-
 oblationem peractam intra Altaris septa, usque ad participationem mines reliquos
 sacrorum Mysteriorum consisteret. Et hæc est mens dicti Canonis, constitutum.

Adde in illum ut colligitur ex dictis locis, & ex interpretationibus Zonaræ & Balsamonis : quibus adjungimus Nicephorum *Ecclesiastica historia lib. 1362.* 12. cap. 41. Ideoque malè Salmatia ad illum canonem 69. [Sicut † εἰς τὸν θρόνον εἰς. θρονοῦσθαι- & Gretferus in *Notis ad Codinum*,] Græcos adulationis insimulat, cum nihil novi statuerint.

βήμα, de quo

vide quæ scripsit Leo Allatius *Tractatu de Pœnitentia*.

* De Imperatoris ingressu εἰς τὸ βήμα, sive sacrarium, vide *Notas Frontonis Ducæi pag. 69. in tom. 1. (Chrysostomi: forte quia per gradus ascendebatur.*

Procedente tamen tempore, ut ex *notis Balsamonis*, & ex dicto loco Nicephori constat, in Ecclesia prærogativæ quædam novæ & jura singularia Imperatoribus concessa fuerunt. Idemque in Occidente paulatim receptum : & differentia aliqua cœpit constitui, & haberi ratio personarum ; non tantum in ordine sedendi, sed etiam in oblationibus accipiendis, & in communicando, ut ex variis locis ex ordine Romano collectis colligimus. Et quidem à solo Pontifice summo, qui in Senatorio sedent, communicantur ; reliqui ab Episcopis, de quibus ita loquitur. *Descendit Pontifex à sede, tenentibus ei manus, qui cum duxerunt, ut communicet eos, qui in Senatorio sunt, &c. Postea Episcopi communicant populum : & alibi. Deinde descendit Pontifex cum primicerio notariorum & primicerio defensorum, ut communicet Principes populorum & matresfamilias eorum.* Ex quo loco observandum Matresfamilias unà cum viris in Senatorio confedis. Quid sit autem Senatorium, idem Liber explicat his verbis. *Descendit ad Senatorium, quod locus est Principum.* In Senatorio autem distinguebantur sedes per ordinem arcuum, ut ibidem dicitur. Et hæc de prærogativa in communicando. De ferebatur similis honor in offerendo, de quo idem Liber. *Descendit Pontifex ad Senatorium, & suscipit oblationes Principum per ordinem arcuum : & deinde reliquas oblationes post Pontificem suscipit Episcopus.* Quod & pluribus locis illius Libri confirmatur ; & generaliter in *Capitularibus libri 1. cap. 148. Ut Episcopi provideant, quem honorem Presbyteri pro Ecclesiis senioribus tribuant.* Tandem in Concilio Turonensi 11. super his regula tradita est hoc capitulo ; quam, ut alias multas ab Ecclesia Gallicana primùm constitutas, generaliter omnis Ecclesia deinde est amplexa. Hujus autem capituli interpretationem initio proposuimus. cui hoc tantum addimus, omissa esse idem quædam verba à Raymundo, quæ reperiuntur in Concilio Turonensi ; quia ad utrum sui temporis respexit. Conungi etiam debet pars ultima capituli primi, tituli sequentis.

Et hæc de interpretatione hujus capituli, & progressu illius juris sufficient. Ex quo notandum maximè moribus, hoc jus tribui, esse jus positivum, & proinde ratione locorum & temporum mutari & variari posse. Superest ut ex instituto nostro, aliqua in Glossis notemus. Primò quæ dicuntur in hoc capitulo Sancta Sanctorum, id est altaria, malè pro parte majore templi accipit Glossa, quam partem navim vocat. Errat etiam in eo, quod locum Clericis assignatum

(Presbyterium

(Presbyterium, vel Chorus psallentium Clericorum, ut habetur in *capitulo nostro integro*) Glossa vocari dicit Diaconium ex *can. non oportet, Dist. XXIII*. Nam duo sunt loca diversa. Diaconium enim, sive Decanicum (quæ sunt eadem, ut constat ex *lege secunda Cod. de hæreticis, juncta lege 30. (Cod. Theodosiano eodem titulo)*) separatur à Presbyterio. Appellatur autem Diaconium, quia Diaconi custodiæ illius loci deputabantur. Appellantur etiam secretaria, & sacraria, quia in his vasa sacra, lipsana, id est reliquiæ, thesauri Ecclesiæ, & sacri Codices recondebantur. Et aliquando in majoribus Basilicis erant plura Diaconia. Paulinus in *elegantissimis descriptionibus Basilicarum Nolana & Fundana epist. 12*. In secretariis verò duobus, quæ suprâ dixi, circa Absidem esse, hi versus indicant officia singulorum, à dextra Absidis;

*Hic locus est veneranda penus, qua conditur, & qua
Promitur alma sacri pompa ministerij.*

A sinistra ejusdem;

*Si quem sancta tenet meditanda in lege voluntas,
Hic poterit residens sacris intendere libris.*

Archivum Ecclesiæ, & *Κειωλιαρχεῖν* aliquando appellatur; ubi conventus Ecclesiastici habebantur, & custodiæ causa Clerici immorgeri asservabantur. Malè tamen ex eo Decanica carceres esse dixeris, ut quidam. Nec enim Ecclesiam, quæ jurisdictionem primis temporibus non habuit, sed audientiam tantum, carceres habuisse rectè dixeris.

Adde Mornacium ad *l. 3. Cod. de Hæreticis & Manichæis*. Meursiû in dictione *Decanica*, & Cujacium ad *Novel. 79*.

CAP. II. X. PENULT. ET ULT.

PROPTER argumenti similitudinem omnia ista capitula conjungenda videntur. *Secundum caput* desumptum est ex Concilio Pictaviensi, habito sub Paschali II. cujus fragmenta quædam refert Baronius ad *annum 1100*. & ex eo Binius in *editione Conciliorum*. In istis Capitibus observatur, quod Leo Magnus ait de Clericis, ut hæc, quæ in aliis Ecclesiæ membris non vocantur ad culpam, in illis tamen habeantur illicita. Et secundum illam regulam in *Capite secundo* duo interdiciuntur, usus armorum, & fœnoris illuvies & usus æris. Clerici qui contra fecerint, excommunicantur. Hæc secunda pars ad *αἰσχρησφοδία* pertinet, quam Apostolus in *epistolis* severissimè exagitat in Clericis: & ad varias illius vitij species pertinent reliqua Capitula. Et quidem Decano prohibetur, ne quid in judicando accipiat quolibet colore vel prætextu. In *Cap. penult.* generaliter statuitur, ne Clerici officia vel commercia sæcularia exercent, maximè turpia & in honesta: quod fusiùs & per partes explicatur in *titulo, Ne Clerici, vel Monachi sæcularibus negotiis se immisceant*. In *Cap. ult.* Clerici qui negotiationibus sæcularibus institerint, post trinam monitionem ab Episcopo faciendam, privilegio Clericali privantur ipso facto, id est sine sententia Judicis, vel non adito Judice, ut hic rectè Dominus Cujacius. Hæc est brevis Summa illorum Capitulorum.

Vide Anton Augustinum epitomes lib. 4. tit. 74. & lib. 29. tit. 20. Concilij Tolet. IV. can. 30. & Conc. Matiscon. II. ca. 191. ubi de atrio Saucio, in quo Capitales rei supplicij afficiuntur, à Clericis vitando. Vide Balsamonem ad can. 13. S. Basilij. Ivo in Prefatione Decreti in fine.

Sed ut redeamus ad *Caput secundum*, duo in illo prohibentur, usus armorum, & usurae. Quod ad primum ex Pauli præcepto descendit, qui Clericos percussores esse vetat: qua de re habetur *titulus specialis, de Clerico percussore*, & plenissimè in *Capitularibus Regum nostrorum lib. 6. cap. 285. & seq. lib. 7. cap. 91. 103. & 104.* & apud Gratianum *Causa xxiii. Qu. 3. & 8.* & aliis locis diligenter à Glossa notatis. Quod ita intelligendum est, ut nec ex justa quidem causa, etiam in bello, Clericis arma tractare liceat: & ut ait Ambrosius in *can. 3. Causa xxiii. Q. 8. Dolor, fletus, orationes, lachryma Clericorum arma esse debent adversus milites: talia munimenta sunt Sacerdotis, aliter nec debent, nec possunt resistere.* Quam in rem notatu digna est historia Philippi Episcopi Beluacensis apud Guillelmum Neubrigensem *lib. 5. cap. 30. & epist. 42.* Petri Blesensis adversus Robertum Cameracensem electum, [ut & *epist. Arnulphi Lexoviensis ad Ricardum Pictaviensem Archidiaconum pag. 106.*] Adeoque exhorruit Ecclesia armorum usum, & effusionem sanguinis: ut non tantum sententiam sanguinis Clero præferre vel dictare non liceat; sed ne quidem literas dictare, aut scribere pro vindicta sanguinis destinandas *cap. 5. & 9. extra ne Clerici vel Monachi secularibus, &c. & cap. 10. de excessibus Prælatorum*: quibus addimus elegantem epistolam supra relatam Petri Blesensis. Contra contumaces tamen, & excommunicationem contemnentem, licet querimoniam simpliciter deponere, & Regiam potestatem implorare; quamvis absque sanguinis effusione non valeant coarctari *cap. 21. de homicidio voluntario vel casuali*, cujus inscriptio restituenda est ex *registro Innocentij III. manuscripto. Idem Sleuicensi Episcopo.* Sleuicensis autem Episcopus est suffraganeus Archiepiscopi Lundensis in Dania. Præterea notandum est pœnas irrogari Clericis, non Laicis. Itaque verum non videtur, quod vulgò asserunt promovendis & ordinandis Clericis obstare, si antea iudicium sanguinis dixerint. Obstant enim Canones omnes supra citati: & constat in Ecclesia primitiva ex Magistratibus, qui merum imperium & jus gladij habebant, aliquos ad Clerum & ad summam Episcopatus dignitatem promotos fuisse. Cur verò post tot Canones antiquos in *isto Capitulo* eadem prohibitio repetatur; ea causa videtur fuisse, quia feuda, quæ & militaria prædia dicuntur, ea lege & conditione possidentur, ut Vasalli in Bello dominis suis operam dent. Propter ejusmodi autem feuda Clerici, qui ea possidebant, compellebantur sæpius ad bellum, ut ex *historia* notissimum est. Et hæc de prima parte *hujus capituli.*

Sequitur secunda pars, qua Usurarij Clerici excommunicantur. Quod ut intelligatur, notandum est in hoc jure, Usurae & Usurarij nomen accipi semper in deteriorem partem; quamvis intra modum legibus & constitutionibus impositum & receptum consistant, ut constat ex *titulo de Usuris* infra. Hujus autem juris hic fuit progres-

Vide *Responsa* sus, ut antiquis Canonibus & veteri Jurisprudencia canonica, omnibus de Clero sænebrem pecuniam exercere interdicitur. Quod *Interrog. 4.* optimi Patres statuerunt autoritate Scripturarum adducti, ut constat

ex Nicano can. 17. Laodicensi can. 5. Carthaginensis III. Can. 16. pag. 364. Adde Collectionis Africanæ can. 5. Basilij can. 14. cui interpretatio Balsamoni omnino debet addi, & can. 53. Concilij Parisiensis VI. can. 8. 9. & 10. Dist. XLVI. & can. 1. 2. 3. 4. & 5. Dist. XLVII. Ex quibus omnibus locis colligitur, antiquis Canonibus Laicis non fuisse prohibitio usurarum, legibus scilicet & constitutionibus Principum probatas & confirmatas. Loquuntur enim distinctè de Clericis, Laicorum fidei usuras ex nulla mentione facta; [in quibus tamen Leonis I. *Decretorum cap. 3.* mora debitas, non probantur.] Posterioribus verò Conciliis & Decretalibus non ex stipulativissimis, hæc prohibitio producta est etiam ad Laicos; quibus, tu, Clericos perinde ac Clericis usuras etiam legitimas exigere interdicitur posse percipi sub excommunicationis pœna, ut constat ex titulo de *Vsuris extra. re*, quia sunt Postremo loco Usurarum antiquo Jure Civili cognitarum mixtum compensatoriam. quendam contractum introduxerunt usus & Pontifices; cujus origo & ratio omnis exponitur in celeberrimis *extravagantibus duabus*, quæ continentur sub titulo de *emptione & venditione in extravagantibus communibus*; ex quibus hodierni nostri contractus fœnebres originem duxerunt. Summa autem ratio, vel potius color quæsitus mixti ejusmodi contractus est alienatio sortis, sive pecuniæ, quæ ex parte creditoris ita dari debet, ut nullis pactionibus possit unquam exigi; aliter atque in Jure Civili contingit in fœnore.

Et hæc de progressu hujus juris. Antequàm tamen recedamus ab ista visione, nodus solvendus est, qui occurrit in can. 17. Nicano, ex quo desumptus est canon. 2. Dist. XLVII. cui similis canon. 5. Concilij Laodicensi; in quibus hæc verba (*aut hemiolia*) ab omnibus Collecto-ribus, & Interpretibus Græcis & Latinis non intelliguntur. Vetus Interpres & Dionysius interpretantur quidem rectè verba; sed menti non satisfaciunt. Vertunt fœscupla, & ad usuras, quæ ex frugibus percipiebantur ad fœscuplum, referunt: in quibus, ut loquitur Dionysius Exiguus in dicto can. 5. Laodicensi, summa capitis & dimidium summæ percipitur; id est ut Hieronymus loquitur *commentario non. 2. Dist. XLVII.* primus in *Ezech. telem lib. 6. cap. 18.* Verbi gratia, ut hyemis tempore demus decem modios, & in messe recipiamus quindecim, hoc est amplius partem Hemiolia explicavit, & lib. 2. *lectionum cap. 2.* sub finem. Qui locus refertur in Concilio Parisiensi VI. can. 53. [& videndus est.] Et hæc usuræ centesimis longe graviores sunt. Legibus tamen probatæ fuerunt l. 1. *Cod. Theodos. de Vsuris.* Incerti enim pretij ratio, quod in frugibus sæpissimè mutatur, majores usuras, Adde quæ Molinæus tractatu 2. *de Vsuris.* Quæ tamen immodicæ usuræ in frugibus arenis & humentibus admittæ olim, sunt tandem reprobatæ à Justiniano in lege 26. *Verseculo in Quo Verseculo & d. l. 23. Cod. & l. 1. Cod. Synopsis Basilicæn, & Theod. de Vsuris* modus im- Græci interpretantur; quibus adjungimus dominum Cujacium lib. 3. *Theod. de Vsuris* observationum cap. 35. Et hæc interpretatio probabilis Latinorum, quam secuti sunt [primò Contius, deinde] Romani Correctores; ponitur usuris: [postremò Salmasius.] Græci verò Interpretes, Zonaras & Balsamo, quas leges inde semissibus usuris, id est dimidia centesimæ, locum illum acci- telligit Justi

Comitis Pontivij. Sic enim legendum est, sicut & in *capite tertio de Divortijs*, & in *vet. ri ordinatione* Philippi III. data Parisiis anno millesimo ducentesimo septuagesimo quarto, cujus autoritate sæpiùs nobis utendum est. Ubi malè *Pontinij* legitur. In *posthumis* domini Cujacij ad *hunc titulum* mendosè pariter, exscriptoris vitio, *Comitis Pontieuri* legitur, pro *Pontivij*. Comitatus enim Pontieuri situs est in Britannia Aremorica; Ducatus deinde titulo sub Carolo IX. insignitus, hodie *le Duché de Penthieure*; Comitatus verò Pontivij situs est in Ambianensi Episcopatu: & Archidiaconatus Pontiviensis subest Ecclesiæ Ambianensi, ut ex *dicta ordinatione* colligitur, & ex *notitia Beneficiorum Gallia*, vulgò *le Comté de Ponthieu en Picardie*. Comitum præterea Pontivij stemma nuper edidit rerum nostrarum peritissimus Andreas du Chesne in *editione Scriptorum veterum historia Normannorum* sub finem. Sed ut redeamus ad quæstionem in *cap. ult.* propositam, Comes Pontivij Postulat à Pontifice, ne Clerici sæcularibus negociationibus se immiscentes, Clericalibus privilegiis abutantur in fraudem vectigalium publicorum, quæ à Laïcis exiguntur. Ex Canonibus enim relatis suprâ statutum est, ne lucri causa Clerici negociationem, sicut Laïci exercent: quibus statutis si non obtemperant, meritò eadem, quæ Laïci onera coguntur agnoscere: & illi tantùm sunt immunes, qui exiguis admodum mercimoniis tenuem sibi victum vestitumque conquirunt *l. 10. 14. & 15. Cod. Theod. de Episc. & Cleric.* in quibus fraudes contra hujusmodi Constitutiones introductæ coërcentur. Eademque ratione non temerè, & citra modum quilibet petentes in Clerum admittebantur; ne sub specie Clericorum à muneribus publicis vacatio deferretur passim: sed pauperes tantùm. Opulentos enim sæculi subire necessitates oportet; pauperes Ecclesiarum divitiis sustentari *l. 6. & 17. Cod. Theodos. de Episc. & Cleric.* & in *can. 13. Concilij Sardic.* in constituendis Episcopis diligentissimè tractari jubetur, si fortè dives postulatus fuerit. Antiquorum itaque canonum & legum decretis coërcentur, qui obtentu Clericalis ordinis immunitatem indebitam aucupantur: & posteriorum Conciliorum & Pontificum frequentes ea de re sunt querelæ & sanctiones *can. 42. Lateran. Concil. cap. penult. titulo de Cleric. conjugat.* Stephanus Tornac. *epistola 12. Quidam etiam, quibus propria facultates, ut inde vivere possint, ordinari tamen expetunt; ut pro titulo secundum dispensationem sacrorum Canonum, rebus propriis utantur. Nonnulli, ut potestatum secularium jurisdictionem devitent, tonsura tantùm vel minoribus ordinibus dolo inter Clericos sese simulant aggregari.* Quinetiam versipelles hujusmodi homines, contra Canones Pontificum & Principum Constitutiones, Episcopi, Decani, Archidiaconi, & Capitula, tanquam veros Clericos in subtractione servitiorum, quæ temporalibus dominis debentur, fovere nitebantur, ut exprimitur in *integra decretali* ex qua desumptum est *d. cap. pen. cui jungi debet cap. 27. de privileg.*

Quare necesse fuit ad summos Pontifices & Principes confugere: Nec enim ab incæptis & usurpationibus abstinebant; ut constat ex locis suprâ relatis, & ex *Constitutione* Philippi III. quam ad eisdem

Extat apud Fontanonem *tomo*
4. pag. 508.

pertinere monuimus, ad quos *cap. ult. hujus tituli*: ex qua etiam petenda est vera solutio *dictorum capp. penult. & ult.* quæ pugnare inter se videntur. Nam in *cap. ult. hujus tit.* Clerici non amittunt Clericale privilegium, nisi tertio moniti ab Episcopo proprio, non respuerint. Contrà in *cap. pen. tit. de Cleric. conjug.* nulla monitio desideratur. Quæ difficultas componitur his verbis in *dicta ordinatione. Nec videntur sentire Canones, quod Clerici moneantur, ne artificia diversa exercent: sed Clericos non conjugatos canon moneri præcipit, ex quo gaudere volunt privilegio Clericali; ne secularibus negotiis & turpibus questibus se immisceant, seu non debeant immiscere. Sed quoniam uxorati etiam deferentes tonsuram, qui secularibus negotiis & turpibus questibus se immiscant, dum his se implicant, privilegio gaudere non possunt: & in talibus non est aliqua monitio expectanda.* Postremò in *Glossa capituli secundi* error est non ferendus eo loco, ubi ait secundam partem *dicti capituli* pertinere ad Laicos, non ad Clericos; eo colore, quod dicat in canonibus Clericos usurarios suspendi à ministerio, vel deponi; Laicos verò excommunicari. Sed novum non est, ut ejusdem criminis variæ pœnæ assignentur, aliquando mitiores, aliquando graviores: & ita usurarij Clerici depositionis primò pœna mulctati sunt. Quia verò nec ita terrebantur, major excommunicationis pœna fuit infligenda, qua contumaciores puniebantur, ut constat ex *can. 5. Nicano & ex can. 1. Neccasariensi, can. Sardiæ. 1. & can. Clerici 23. Quest. 8.* quæ pœnæ rectissimè explicantur in *Capitularibus lib. 6. cap. 60.* cujus verba referemus, quia pertinent etiam ad primam partem hujus capituli. *Si quis Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, vel Subdiaconus, ad bellum processerit, & arma bellica indutus fuerit ad belligerandum, ab omni officio deponitur, in tantum, ut nec Laicam communionem habeat.* quam scilicet regradati Clerici retinebant. Observandum præterea regradatos Clericos coactos fuisse habitum & vestem Laicorum assumere *can. 21. Synodi in Trullo*; ex quo etiam colligitur Clericos post regradationem, in gradum Clericalem fuisse restitutos. Sed de his alibi plenius agemus.

Adde l. 53. §. 1. Cod. de Episcopis & Clericis junctis Nov. 5. cap. 6. & Nov. 6. cap. 7.

AD CAPUT III.

Anton. Augustinus lib. 14. Epitomes Iuris Canon. tit. 9. constituentur literarum gymnasia.

Hoc caput, sicut & duo præcedentia, ex Conciliis Gallicanis desumpta sunt. Plurima enim, quæ ab initio pie & rectè in nostris Ecclesiis primò fuerunt introducta, suscepit postea, utilitate suadente, universa Ecclesia, ut in *hoc capitulo* evidentissimè ostendemus, cujus hic est sensus. Ut Presbyter (qui plebem regit; qui ideò Plebanus & Parochus, Paræcialis Sacerdos, Cardinalis etiam Presbyter aliquando, appellatur) adjunctum sibi habeat Clericum, qui in sacris ministeriis ministret, & scholas possit tenere, ad quem Paræciani liberos erudiendos in fide mittant. Progressus autem hujus juris hic est. Paulus in epistolis inter varia Clericorum officia, Doctorum etiam meminit, qui & in antiqua Ecclesia notissimi, ut in Alexandrina Pantæus, Clemens Alexandrinus, Origenes, & alij: quibus hoc erat injunctum, ut ad fidem venientes instituerent & in-

vitarent, & jam imbutos & initiatos confirmarent. In Gallia verò saluberrimum hoc institutum observatum est diligentissimè, & plures super eo Canones editi. Theodulphus Aurelianensis Episcopus, qui sub Carolo Magno floruit, in *Capitulari ad Paroecia sua Sacerdotes cap. 20. Presbyteri per villas & vicos scholas habeant: & quilibet fidelium ad discendas literas suos parvulos commendare possint. Nec aliquid ab iis accipere debent, excepto, ut ibi loquitur, quod eis parentes sua voluntate obtulerint. Quod & confirmatur toto titulo extra de Magistris, & ne quid exigatur pro licentia docendi: & in Concilio Parisiensi VI. can. trigesimo statuitur ut quando ad Provinciale Episcoporum Concilium ventum fuerit, unusquisque Rectorum scholasticos suos eidem Concilio adesse faciat. Quod & antè à Ludovico Pio fuerat imperatum: sed super hac jussione à nonnullis Rectoribus Ecclesiarum tepidè & desidiosè actum est, ut isto can. dicitur, quo renovatio continetur. Prior autem jussio Ludovici habetur in *additione 2. Capitular. capit. 5.* Cùm verò ex longa intermissione hujus studij, pleraque Ecclesiarum loca ignorantia fidei, totius scientiæ inopia invalisset, de scholis instaurandis seridè est actum, ut constat ex *can. de quibusdam Dist. xxxii.* Sed in Gallia diligentius hæc disciplina restituta est, maximè sub Carolo Calvo, ut constat ex Concilio Valentino III. *can. 18. in Capitulis Herardi Episc. Turon. cap. 17. Lingonensi can. 10.* Ex quibus locis discimus non tantùm divinæ, sed & humanæ literaturæ scholas fuisse destinatas. Turbat enim acumen legentium, & deficere cogit, qui eos à legendis sæcularibus literis omnimodo æstimat prohibendos, ut loquitur *canon 8. Dist. xxxvii.* in qua *distinctione* plures Canones colliguntur in eum sensum.*

Ut redeamus autem ad *caput nostrum*, simile est huic omnino, quod Hincmarus Remensis in *Capitularibus* tradit, de his quæ à Magistris & Decanis per singulas matrices, & capellas inquirenda & renuncianda sibi mandavit in *cap. 11.* his verbis. *Inquirant, si habeant Clericum, qui possit tenere scholam, aut legere epistolam, aut canere valeat, prout necessarium sibi videtur.* Multiplices autem erant ejusmodi scholæ: aliæ Presbyteris quippè & Clericis: aliæ Monachis, de quibus elegans extat *Constitutio Caroli Magni to. 2. Concil. Gallia.* De his etiam pluribus agit Trithemius in *Chronico Hirsaugiensi cap. 4. de Haderado quarto Abbate Monasterij Hirsaugiensi ad annum Christi 890.* [pag. 27. Junctæ epistola præmissa editioni Trithemij.] Aliæ pueris assignabantur, ad quas pertinet *hoc capitulum.* De illis autem scholis tractatur sæpè in Regum nostrorum *Capitulis.* Et quidem *lib. 1. cap. 27.* & in Concilio Aquisgranensi sub Carolo Magno *can. 72.* ita statuitur. *Scholæ legentium puerorum fiant, psalmos, notas, cantus, compota, grammaticam, per singula Monasteria, vel Episcopia discant.* Quod & repetitur in aliis locis. De reliquis Presbyterorum, Clericorum & Monachorum, quæ Theologiæ dicuntur, frequens est mentio in Conciliis Gallicanis, & in *Capitularibus Regum nostrorum*, quæ diligentissimè collegerunt viri doctissimi Pitheus in *Glossario Capitularium*, & Filefacus ad *caput 15. §. 2. de sacra Episcoporum autoritate.* Ex quibus locis observandum est scho-

III. & iterum repetitur sub Innocentio III. in Concilio generali Lateranensi, ut constat ex *cap. 1. & 4. dicto titulo de Magistris*; cui detur Liberrabebet adjungi *caput 15. de officio Iudicis ordinarij*, quod ad Theologorum *tomo 1. pag. 377. & seq. Mo-* illa jura instaurata sunt; quæ sibi tanquam ab origine propria vindicanum *lib. 2. Blesensibus. Hæc de Scholarum origine & progressu hujus juris, præ-* fertim in Ecclesia Gallicana sufficiant.

Ab illis scholis omnibus, quæ in singulis Dioccesibus erant sub Episcoporum dispositione, diversæ sunt publicæ scholæ; de quibus instituendis in tribus celeberrimis Regni locis actum est in dicto Concilio Parisiensi VI. *lib. 3. can. 12.* & postea in Concilio apud Saponarias *can. 10. sub Carolo Calvo.* [Et ita Professores liberalium artium à Ludi Literarij Magistris distincti, Merillius *Observat. lib. 5. cap. 24. in fine.*] Ab illis etiam diversæ sunt & longè recentiores publicæ Juris Civilis & Canonici scholæ, præsertim in Gallia; quæ à generalibus primò studiis cœperunt, & postea summorum Pontificum & Regum nostrorum autoritate privilegiis pluribus, & Universitatum jure donatæ sunt, ad instar Universitatum Italiæ, in quibus Jus Civile & Canonicum sub idem ferè tempus restitutum est: ad quod edificandum è Gallia studiosi proficiscebantur in Italiam, & Bononiæ maximè hujusmodi studiorum causa morabantur, sicut studiosi Theologiæ Parisiis. Unde & studiosi Juris Transalpinare dicuntur, & Jus Civile Cismontanum; & Bononienses scholæ à Scriptoribus illius ævi celebrantur, [Petri Blesensis *epist. 26.*] Sed ea res singularem Tractatum meritò desiderat. In præsentì hoc tantùm adnotabimus, multiplices illas scholarum differentias non satis animadversas, nuper aliquos in errorem induxisse.

AD CAP. IV. V. VI. & VII.

OMNIUM istorum Capitulorum brevis est hæc comprehensio, Clericos omnes alere comam & barbam non debere: si non obtemperent, anathema indicitur. Quod tamen ita intelligendum rectè Interpretes notant (*anathema fit*) id est, fiat; ut non ipso facto excommunicatio incuratur, sed sententia præcedere debeat. Puniuntur etiam alio modo, ut si non obtemperent Clerici, & ab Archidiaconis, quorum aliquando summa in Ecclesia post Episcopum potestas fuit, etiam inviti tondeantur. Itémque ex *capitulo sexto*, qui semel tonsus est in Clericum, ampliùs tonsuram dimittere non debet; quamvis sit sine gradu, ut loquitur *dictum capitulum*, id est quamvis in sacris Ordinibus non sit adhuc constitutus. Illi enim propriè dicuntur in gradu, quos in Sacerdotali ordine connumerari, & *regniòs* absolutè appellari suprà in *paratitulo* docuimus. Quia verò in istis omnibus *Capitulis* variæ occurrunt lectiones; vel potius interpolationes variæ ab ipso Raymundo factæ de industria, quæ diversos & pugnantes intellectus pariunt, & incertos & suspensos Interpretes habent: more nostro rem altiùs & ab origine repetemus.

V. lib. 2. Registri. Innocentij III. *epist. 31.*

Ex loco Pauli ad *Cor. cap. 2. v. 4.* quo generaliter dicitur *viro ignominiam esse si comam nutriat*, in Ecclesia primitiva receptum, ne fideles comam alerent; & contra ne barbam tonderent, nulla distinctione inter Clericos & Laicos adhibita, ut colligitur ex *Constitutionibus Apostolicis lib. 1. cap. 5.* Clemente Alexandrino *lib. 3. cap. 3.* Cypriano *lib. 3. ad Quirinum cap. 85.* & Epiphanio in *heresi Massalianorum octuagesima*, Augustino *libro de opere Monachorum*. Quod deinde ex traditione Apostolica in omnibus Ecclesiis primò introductum, ex necessitate observari cœpit in Clericis tantùm, ut constat ex *Concil. Carthag. IV. can. 44.* Toletano *IV. can. 4.* Barcinonensi *can. 3.* Synodi in Trullo *can. 21.* Triburiensi, Agathensi & aliis, quorum Canones referuntur in *Dist. xxiii.* sub finem; & ex *Sidonij lib. 4. epistolarum epistola 34.* in qua Gallicanorum Clericorum habitus & forma describitur his verbis. *Coma brevis, barba proluxa: & postea percunctor adstantes, quod genus vita de tribus arripuisset ordinibus, Monachum ageret, an Clericum, Pœnitentemve?* Communis nempè erat illis tribus comæ & barbæ forma. Et quidem in omnibus illis locis non raditur coma, sed attondetur tantùm forficibus, non novacula. Tonsuræ verò species ea fuit, ut capite detonso superiùs, inferiùs circuli corona tantùm relinqueretur, ut loquitur *Isidorus lib. 2. de divinis Officiis cap. 4.* & iisdem verbis exprimitur in *d. can. 41.* Concilij Toletani *IV.* cui præfuit *Isidorus*, in quo damnatur ritus Galleciæ provinciæ, in qua Clerici proluxis, ut Laici comis, in solo capitis apice modicum circulum tondebant. [*Omnes Clerici vel Lectores, sicut Levite & Sacerdotes, detonso superius capite toto, inferius solam circuli coronam relinquunt, non sicut huc usque in Gallicia partibus facere Lectores videntur, qui proluxis, ut Laici, comis, in solo Capitis apice modicum circulum tondent. Ritus enim ille in Hispaniis huc usque hæreticorum fuit. Unde oportet ut pro amputando ab Ecclesiis scandalo, hoc signum dedecoris auferatur; & sit una Tonsura vel habitus, sicut totius Hispania est usus. Qui autem hoc non custodierit, Fidei Catholica reus erit*] Huc etiam pertinet Concilij Bracarenensis primi, antiquioris Toletano *IV. canon 11.* his verbis. *Placuit ut Lectores in Ecclesia in habitu sæculari ornati non psallant, neque granos gentili ritu dimittant.* Granos rectè non gradus: quibus verbis designatur forma capillitij Gothorum, qui implicitos crines multiplicibus nodulis, granorum in speciem gestabant: quibus demissis & profluentibus aures operiebant. Unde apud *Sidonium lib. 1. epist. 2.* in descriptione Theodorici Regis Gothorum, qui Hispanias & Aquitaniam regebat. *Aurium legula, sicut mos gentis est, crinium superiacentium flagellis cooperiuntur.* Et hic est gentilis ritus Gothorum in dicto *can. 11.* apud quos Laici omnes capillati erant: quod Clericis prohibetur, quibus contrarius habitus & tonsuræ forma omnino diversa præscribitur; de qua in dictis locis. Ex quibus intelligimus quod dicitur [in *3. Can. Conc. Barcinonensis*, quod *Loaisa* post Concilium Toletan. *II.* collocavit. *Vt nullus Clericorum comam nutriat aut barbam radat.* Et quod habetur in] *capitulo 66. Collectionis Martini Bracarenensis* his verbis. *Non oportet Clericos co-*

Vide *Glossarium legum antiquarum* in voce *Capillati.*

nam nutrire, & sic ministrare, sed attonso capite, patentibus auribus: ex quo desumpta est pars can. Non liceat Dist. xxiii. Patentibus auribus, id est ut docuimus supra ex Sidonij epistola, quas non operiunt crinium superiacentium flagella. Immutata est postea antiqua illa traditio Ecclesie; ita ut non totum caput superius detonderetur, sed in solo capitis apice modicus circulus tonderetur, contra juris veteris institutionem, de quo in dictis Canonibus. Novam tamen illam consuetudinem Aniceto Papae tribuunt in can. 21. Dist. xxiii. Sed male, si temporum rationem serves. Tunc enim non desuper caput radebatur in modum sphaerae, ut in dicto can. statuitur. Tondebantur enim Clerici, non radebantur: unde & nomen tonsurae remansit, & totum caput superius, non autem vertex tantum, ut hodie fit. Praeterea non tantum circa capillos; sed etiam circa barbam variatum est. Pluribus enim Conciliis recentioribus statutum est ut raderetur barba & coma. Unde in Synodo Lemovicina act. 2. ex Bituricensi Synodo hujusmodi canon refertur. Archidiaconi, Abbates, Prepositi, Capiscoli, Canonici, & omnes, qui ministerium intra sanctam Ecclesiam tractant, tonsuram Ecclesiasticam habeant, hoc est barbam rasam & coronam in apice, Quod uno verbo in eadem Synodo, Clericatura appellatur; qua notione corona pro Sacerdotio à veteribus usurpatur. Tamen incertum est ex his, quae diximus supra, & doctissimus Sirmondus ad Sidonium, quod ait Gregorius VII. lib. 8. Registri epistola 10. ad Iudicem Caralitanum scripta. Totius Occidentalis Ecclesiae Clerus ab ipsis Ecclesiae Christi primordiis barbam radendi morem tenuit. Graeci vero antiquum morem retinuerunt prolixam barbam gerendi: quam diversitatem Religioni non officere, prudenter monet dicta Synodus Lemovicina. In istis enim quod decet, pro temporum & locorum ratione servamus.

Juris istius progressu, & mutationibus variis in protheoriae formam indicatis; lectionum varietas, & ratio facile colligetur, cur nempe in capitulo 5. & 7. aliqua verba sint detracta, vel addita. Ea enim mens fuit Raymundi, ut antiquorum Canonum verba & mentem ad sui temporis usum accommodaret: quod Glossa & Interpretes non intellexerunt; sicut nec capitulum sextum hujus tituli, quod ab eodem Raymundo est interpolatum, secundum jus, quod suo tempore obtinebat. Dicti autem capituli sexti, quod integrum refertur apud Iyonem & Burchardum, hic est sensus. Clericus, qui in minoribus Ordinibus constitutus est, si neglecta tonsura Clericali, comam laxaverit, quamvis uxoris ducendae facultatem obtinuerit; iterum tamen post nuptias tonderi cogitur: nec deinde quamvis uxoratus, tonsuram dimittere audeat. Quod si vel in sacris constitutus fuerit, vel à parentibus primò quidem ad Monasterium traditus, in Ecclesia postea cantare & legere coeperit, & ita tacite consenserit; nec amplius tonsuram relinquere, nec potest uxorem ducere. Quod si contra fecerit, uxorem dimittere, & iterum tonderi cogitur. Unde non male in Collectione prima hoc capitulum sub titulo de Apostatis collocatur. Postrema tamen verba immutavit Raymundus; ita ut contrarium omnino sensum efficiant, hunc scilicet: ut Cleri-

De Tonsura
vide Bedam
lib. 5. Hist.
Anglic. cap. 22.

cis, qui in minoribus Ordinibus constituti sunt, liceat uxorem ducere & tonsuram dimittere. Aliud tamen obtinebat tempore dicti Concilij Triburiensis sub Arnulpho Rege convocati, ut ex integro *can.* colligitur; ad cuius intellectum necessariò debet adjungi *canon* 24. & 27. alterius Concilij Triburiensis, quod sub eodem Arnulpho celebratum est: & Burchardus *lib. 8 cap. 97. 98. & 99.* Ex quibus colligitur duo Concilia sub Arnulpho Triburiæ propè Moguntiam fuisse habita: unde inscriptio in hoc *capitulo sexto* Concilij Moguntini. Ex posteriori autem quod non reperitur, videtur desumptum hoc nostrum *capitulum sextum*, & reliqui Canones à Burchardo relati, qui explicant apertius, quæ brevius in priori Triburiensi, quod extat, continebantur. Ideò verò Raymundus immutavit verba, & sensum; quia jus immutatum erat, ut constat ex *Capitulis 7. & ult. de Clericis conjugatis* infra, quibus statuitur, ut qui tonsuram & coronam clericalem assumpserit, si in minoribus Ordinibus militaverit, non cogatur deferre tonsuram & coronam clericalem, si uxorem ducat; quod & ei licet: qua de re fusiùs agemus ad *dictum titulum de Clericis conjugatis.*

AD CAP. VIII. ET XIII.

ISTA duo Capita similitudo materiæ conjungenda suadet, & *canon. 11.* Concilij Lateranensis sub Alexandro III. ex quo desumptum est *dictum capitul. oct.* Nam in eo generaliter tractatur de variis incontinentiæ speciebus in Clericis prohibitis. Postrema pars autem refertur tantùm in *hoc capitulo 8.* quia in Concilio Lateran. sub Innocentio III. postea celebrato, distinctius & expressius eadem de re cautum fuit, ex cuius *can. 11.* desumptum est *c. 13. hujus tituli*, cujus interpretationem reiiciemus in *titulum sequentem, de cohabitatione Clericorum & mulierum.* Hic verò tantùm *caput 8.* exponemus, cujus hæc est mens: Clerici Sanctimonialium Monasteria frequentare prohibeantur ab Episcopo: quod si non destiterint, post prohibitionem ab officio Ecclesiastico deponuntur. Laici autem excommunicantur post præviam scilicet admonitionem: & si non cessaverint, omnimodo à communione fidelium segregantur, excommunicatione nempe majori. Ita enim postrema verba *hujus capituli* Panormitanus rectè intelligit, quæ in hoc loco desunt in Concilio Lateranensi sub Alexandro; sed repetuntur ex *prima parte dicti canonis 11.* in qua incontinentia illa, quæ est contra naturam, plectitur in Clericis & Laicis: quod vitium intelligitur in *cap. 13. hoc titulo*, his verbis. *Ab omni libidinis vitio præcavere, maxime illo, quod venit in filios diffidentia.* Quæ verba apertius declarantur in *dicto can. 11.* his verbis. *Incontinentia illa, qua est contra naturam, propter quam venit ira Dei in filios diffidentia, & quinque civitates consumpsit.* Filij autem diffidentia in utroque Concilio Lateranensi, & in *cap. 4. infra de excessibus Prelatorum* appellantur, qui in profundum vitiorum ita demersi sunt, ut nulla spes salutis superfit. Quod ab Apostolo mutuatum est ad *Ephesios cap. 4.* ut hîc dominus Cujacius adnotavit.

Sed ut redeamus ad *cap. 8.* idè de Clericis tantùm loquebatur Concilium Lateranense sub Alexandro III. eo loco, ubi de Sanctimonialibus & Monasteriis agit, quia prouiores erant Clerici in illam incontinentiæ speciem, prætextu & colore visitationis, prædicationis, vel alterius ministerij. Unde frequentior illa prohibitio in persona Clericorum & Monachorum, Epaonenſi Concilio *can. 38.* Turonenſi III. *can. 29.* Cabilonenſi II. *can. 60. 61. & 62.* Parisienſi VI. *lib. 1. can. 46.* Quod ita intelligendum, nisi subsit causa manifesta, rationalis & inevitabilis; nunquam tamen sine licentia Episcopi, aut illius, qui vice Episcopi fungitur: & prætereà in conspectu & præsentia plurium testium *dictis canonib. citatis*, maximè verò *Capitularium lib. 7. cap. 28. dicto can. 46.* Concilij Parisienſis VI. & *can. 24. xviii.*

Quest. 2. Opus autem fuit pluribus canonibus & legibus, familiaritatis illius arcendæ causa, quam Monachi & Clerici prætextu Religionis affectabant cum Sanctimonialibus; etiam honesta nomina rebus turpissimis imponentes & indicem; Agapetos & Agapetas, id est dilectos & dilectas, fratres & sorores, se mutuò appellantes: & vide Chrysoſt. ut in integra *l. Eum qui. Cod. de Episc. & Cleric. decoloræ * consortio to. 4.* edit. *Paſſorie appellationis* se excusantes. Imò & sacrilegè divinis Scripturis *ris. 257. & 283.* abutebantur in eam rem ex Epiphano in *heresi Origenistarum can. 3.* & in *Notis p. Concilij Carthag. I. Novella 6. Justiniani cap. 6.* ut ex Gregorio Nazianzeno, Hieronymo, & aliis locis probat doctissimus Pithæus in *& Notis in Glossario Juliani, dictione Agapeti.* † Eademque ratione duplicia Monasteria sæpiùs prohibita sunt; idè sic appellata, quia in eodem Monasterio Monachi simul & Sanctimoniales conversabantur, & in uno, pag. 1353. & eodem Choro psallebant *can. 21. 22. 23. & 25. sub finem. xviii. Q. * Verbi Deolo-*

2. & lege 44. Graca, Cod. de Episcopis & Clericis, in eam rem insigni, *rare, quod re-*
cui debet adjungi Novella 123. cap. 36. & Novella 123. cap. 3. Reli- *tinent Impera-*
qua quæ ad capitulum 13. pertinent, duobus Titulis sequentibus perfe- *tores, Vulga-*
quemur. *ris usus eo sæ-*
culo, Collatio
Carthagin. nu.
4. & 5. & Ge-
lasius can. 23.
1. Q. 7.
 † Merillius *ob-*
ſervat. lib. 6.
cap. 1.

CAP. IX. & XI.

DECRETALIS ista Gregorij duplex est. In prima parte autoritas Episcopalis officij scriptis Apostolicis munitur tantùm, ut loquitur *antiqua*; nihil de novo conceditur à Pontifice. In secunda verò parte Episcopis tribuitur potestas nova, quæ eis non compete-
 bat, sed soli Pontifici. Et hæc secunda pars incipit ab his verbis, *In-*
dulgemus, &c. Totius verò Decretalis est brevis summa: ut Episcopi subducta ratione reddituum, deductis expensis, certum numerum Clericorum in singulis Ecclesiis constituent; qui quidem non seorsim, sed in communi vivant, communi tecto, refectorio, dormitorio, & clauſto utentes: & ad hoc vitæ genus compellantur inviti per suspensionem, & privationem beneficij, nonobstante appellatione ad Sedem Apostolicam, quæ clausula frequens est in rescriptis. Secundò si contingat aliquem ex Clericis, qui in communi vivunt, in socium manus iniicere, quo facto incurritur excommunicatio à solo Pontifice summo relaxanda: hoc casu indulget Pontifex, ut non sit opus Ro-

mam pergere; sed Episcopis ex indulgentia conceditur *hoc capitulo*, ut possint absolvere reos: nisi fortè atrocior injuria graviolem pœnam desideret, & summi Pontificis absolutionem. Pertinet verò *hoc capitulum*, ut ex *integra* constat, ad Canonicos vel Clericos, vulgò regulares dictos, qui distinguntur à reliquis Clericis. Quod ut intelligamus plenius, & totius *capituli noni & undecimi* sententiam: observandum est primis nascentis Ecclesiæ temporibus, multitudinis credentium tantam fuisse charitatem, ut omnium cor esset unum, & anima una. Nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant communia *Actorum cap. 4.* Indiscreta erant omnia, præter uxores. *In illo loco consortium solvimus, in quo solo ceteri homines consortium exercent*, ut loquitur Tertullianus in *Apologetico*. Hanc consuetudinem in Ecclesia diu viguisse ex Justini, Athenagoræ, Tertulliani, Minucij Felicis & aliorum Patrum locis Viri docti notaverunt, & confirmatur *can. 2. 9. & 15. Causa xii. Qu. 1.* Deferuescente verò charitate, & crescente numero fidelium, Laici primùm ab illa vita communi recesserunt, quam Clerici retinuerunt: nec tamen semper, ut ex Augustini *tribus sermonibus de vita communi Clericorum* colligitur: quò referunt quidam quod ait Cyprianus de *sportalis Clericorum*, & de *divisionibus mensuris epistola 34.* & de *sportulantibus fratribus epistola 66.* Qui tamen loci ita debent intelligi, ut de pecunia & oblationibus, sive bonis Ecclesiæ, stipendij, demensi, & alimentorum ratione Clericis aliquid per distributiones, vel quotidianas, quæ diaria in utroque jure appellantur; vel per menstruas aliquando erogaretur: nihil verò possiderent singuli, ut hodie fit: & ita non tollebat omnino vitæ communio. Nam saltem tradebantur Episcopo, quæ postea singulis ex ejus ordinatione & jussu per Diaconos, vel Oeconomos dispensabantur. In rebus enim omnibus Ecclesiasticis plenam habebat potestatem Episcopus, quas tamen cum Presbyterorum conscientia, id est consilio & consensu pertractare & administrare tenebatur, *can. 13. 17. 21. 23. 26. & 27. Causa xii. Qu. 1.* Communis autem illa vita diu permansit: sed ab ea severitate ex justa causa Episcopi aliquando dispensabatur, ut constat ex *can. 8. dicta Causa & Quest.* Et benignè generaliter obtinuit, ut non compellerentur Clerici eam observare: non idè auferebatur Clericatus, vel debebantur de tabula Clericorum, nisi priùs sanctæ societatis promissum suscepissent. Eo enim casu recedere à sociali vita non poterant, nec quicquam proprium possidere, vel ex eo testamentum facere *can. 9. 10. & 18. dicta Causa & Quest.* Liberum ergo erat Clericis, vel illam vitæ communionem amplecti, vel seorsim manere, seorsim vivere. Unde duæ Clericorum species ortæ sunt, & nata differentia, & novum nomen Canonicorum regularium [qui Canonici regulariter professi appellantur in *cap. 14. de Præbendis,*] & eorum, qui simpliciter Canonici dicuntur. Generaliter enim Canonici possunt appellari omnes Clerici, ut in *paratitulo* attigimus, & apertè exprimitur in *can. Sanctorum Dist. lxx.* & in Concilio Aquisgranensi celeberrimo sub Ludovico Pio, in quo forma institutionis & vitæ Canonicorum, id est Clericorum est edita; qui à Mo-

Vide Sozomenum *Hist. Eccles. lib. 6. cap. 32.*

nachis sapiùs distinguuntur, maximè in *can. 115. & 125.* [Imò separatim regulæ Monachis observandæ proponuntur.] Ex quibus intelligimus, quod ait *capitulum quintum de statu Monachorum & Canonicorum regularium. Etsi à sanctorum Monachorum consortio Canonici regulares non putentur sejuncti; regula tamen inserviunt laxiori.* [Hoc tamen loco notanda est consuetudo Ecclesiæ Anglicanæ multùm ab aliis Ecclesiis diversa, de qua meminimus in *Dissert. ad cap. auditis de præscript. cap. 2. §. plura hujusmodi supra*, in multis Ecclesiis etiam Cathedralibus nullos fuisse Clericos, sed Monachos tantùm. Quod in errorem induxit doctissimum virum qui in *lib. 1. sacra Politia tit. 3. num. 6.* exemplo Ecclesiæ Anglicanæ deceptus, & similitudine quæ Canonicos regulares inter & Monachos intercedit, nimis generaliter Canonicos regulares Monachos fuisse asserit.] Idè verò videntur Clerici regulares Monachis esse similes; quia nihil proprium eis possidere licet, vitam communem colunt, claustrum, refectorium, & pleraque cum Monachis habent communia. Quæ omnia comprobantur ex dicto Concilio Aquisgranensi, & ex plerisque aliis Galliæ & Germaniæ Conciliis, & ex nostro *capitulo.* Cucullas tamen & habitum Monachorum usurpare prohibentur, dicto Concilio Aquisgranensi *can. 125.* in quo usus ille cucullæ & Monachici habitus, qui apud plerosque Canonicos inoleverat contra morem Ecclesiasticum, reprehenditur & prohibetur. Quinetiam Canonicus regulariter professus, nisi publicè lapsus fuerit, non efficitur Monachus. Quòd si Monachum esse tentaverit, ad ordinem Canonicum retrahitur; & deinceps memorialem cucullam defert, in signum Canonicatus semel deserti, & ultimus in choro manet [*can. 2. & 3. XIX. Q. 3. & cap. 12. de etate & qualit.*] Sed postea temperatum est jus illud asperum [*cap. 10. & 18. extr. de regularibus & transeuntibus ad Religionem*: ad quorum interpretationem singularis est *epistola prima Stephani Tornacensis*: & nos alio loco causas illius mutationis expendemus. Procedente verò tempore plures Ecclesiæ divitiarum copia onerata, & pietate defecta; diversis quidem temporibus, sed uno impietatis spiritu, regularis vitæ communitatem abiecerunt, ut loquitur Abbas Trithemius in *Chronico Hirsaugiensi ad annum 975.* quo tempore, ait plerosque Canonicos per Germaniam regulares esse desisse, & factos esse nomine & conversatione sæculares. Pervasit ille morbus & disciplinæ lapsus Galliam, licet serius: cui obstiterunt Viri magni Ivo Beluacensis Præpositus [*epist. 69. & 213.*] Hugo & Richardus de S. Victore, & alij. Sed de Canonicis plenius ad *tit. de Regularib. & transeunt. ad Relig.* & ad *tit. de statu Monach. & Can. Regul.* [de quibus vide Molanum *lib. 1. cap. 14.*]

Vide *cap. 2. de Postulando, & cap. meminimus 3. qui Clerici vel voventes, & ibi Cucullium.*

Vide Petrum Aurelium contra Læmelium pag. 352. & 353. & pag. 399.

Supereft ut reliqua hujus *Capituli noni* breviter persequamur. Et quidem quod de certo numero Canonicorum dicitur in Ecclesia constituen- Non facile autem gendus numerus, hæc regula servanda, ut reddituum Ecclesiasticorum ratio gendus numerus habeatur. Proinde ut dicitur in *can. 118.* dicti Concilij Aquisgranensis, etsi redditus, et si reddi- tus augeantur, Præpositis solerter providendum est, ut in hoc negotio modum discretionis teneant, scilicet ut nec plusquam oportet, & quo civili- as Ecclesiæ suppetit in congregationem admittant: nec eos, quos rationabiliter bo signif.

gubernare possunt, causa auaritia abiciant. Quod & confirmat Capitulum Cùm Martinus suprâ de Constitutionibus: quibus addere licet, [l. in Ecclesiis 11. Cod. de Episc. & Clericis, &] Novellas Justiniani 3. 6. cap. ult. [& 16.] in eam rem insignes, junctâ Novella Heraclij, quæ in jure Orientali Leunclavij inter primas habetur, & ad Novellam tertiam Justiniani omnino pertinet. [Ex quibus colligitur ad Episcopos propriè pertinere illam cognitionem, quorum diligentiam aliquando in d. l. & Novel. Imperatores excitarunt. Sed postea Pontifices ob frequentes inter Capitula & Ecclesias suæ Diœceseos, tam de exemptionibus, quàm aliis de causis quæstiones jus illud sibi vindicavere: in quo tamen exercendo prudenter & religiosè versati sunt; nec unquam Episcopos præterierunt, in quorum Diœcesi ejusmodi reformationes faciendæ fuerunt, ut licet colligere ex omnibus ferè locis, in quibus ea de re agitur, ut in hoc cap. & cap. ex parte de Constitut. Sed & hunc articulum & alios ad hanc materiam pertinentes infra explicabimus ad cap. 22. de Prabendis.] Præterea hoc capitulo indulget summus Pontifex Episcopis, ut excommunicatio, quæ propter percussum Clericum incurritur, de qua in can. Si quis suadente Causa XVII. Qu. 4. ab eis possit relaxari. Quo pertinet etiam cap. 2. de sententia excommunicationis. Observandum verò quod permittitur Episcopis hoc capitulo, ut certum Clericorum numerum constituent; illud eis prohiberi in Monachos cap. 16. extra de excessibus Prelatorum, [contra jus vetus cap. 1. extra de Inst. tut.]

Postremò ad cap. 11. hoc tantùm videtur notandum, vestium discrimen & differentiam in Clericis & Monachis mutari & tolli posse, prout expedit Ecclesiæ utilitati; ita ut Canonici regulares & Monachi eodem genere vestis uti possint. Et consilium Cassiani lib. 1. cap. pen. in hujusmodi quæstionibus est utilissimum. *A nobis, inquit, tenenda sunt illa tantummodo, quæ vel locorum situs, vel usus provincia admittit.* Et postea in fine ejusdem capituli. *Vt omnis summa nostri vestitus, non in novitate habitus, qui possit offendiculum hominibus hujus sæculi inferre, sed honesta in vilitate consistat.* Olim verò unus & idem vestis, color & habitus Monachorum fuit, niger scilicet, ut vel ex Eunapio in *Ædesij sophista vita* sub finem colligitur, *περὶ τὴν γὰρ εἶχε ἐξουσίαν τότε πᾶς ἀνδρῶντες μέλαινα φορῶν ἐδῆτα, ἢ δὲ δὲ μωσὶα βουθῶντος ἀσκημονίῳ.* Quem diutissimè retinuerunt; donec exortis Cisterciensibus, Alberico & Roberto ducibus, circa annum 1098. in albos & nigros Monachi distingui cœperunt. Innumeræ postea Sæctæ exortæ sunt, & vitæ & vestis specie distantes plurimum, sub Innocentio III. auctore hujus capituli, & postea; adeò ut opus fuerit in generali Concilio Lateranensi sub eodem statuere, ne quis de cætero novam Religionem institueret; sed qui ad Religionem converti vellet, unam de approbatis assumeret cap. ult. de Religios. domib. Sed huic morbo Medicos coactos cedere usus hodiernus docet.

AD illustrationem istorum *capitum* quædam adnotabimus tantum: nec enim magnam habent difficultatem. In primo statuitur, ne in Ecclesiis ludi theatrales fiant; sed mos ille extirpetur, qui invaluerat, ut aliquibus anni festivitibus Clerici etiam hujusmodi infantiæ inservirent. Quæ tamen corruptela multò post remansit; adeò ut opus fuerit, ut nova constitutio super ea re promulgaretur in Concilio Basileensi *sess.* 21. cujus verba relata sunt in nostra Sanctione Pragmatica, *titulo de spectaculis in Ecclesia non faciendis*. Et generaliter ars mimica, jocularia, & histrionia omnibus in locis, Clericis interdicitur *cap. 15. hoc titulo, & capitulo unico hoc tit. in sexto apud Bonifacium*; ita ut nequidem spectandi causa eis interesse liceat *l. 34. §. 1. Cod. de Episcopali audientia, & Novella 123. cap. 10.* Antonius Augustinus in *epitome juris veteris Pontificij lib. [6. tit. 51. & lib.] 8. tit. 24. Clerici servent gravitatem, & ludos saculares non spectent*. Et hæc non tantum in Clericis, sed etiam in Laïcis Ecclesia sæpius damnavit, *Terrull. lib. 1. de spect. culis, & Conc. Carthag. III. can. 35.* Vide doctissimum Savaronem in *tractatibus contra Larvas*, ne actum agamus.

In *cap. 14.* damnatur in Clericis ebrietas, & specialiter mos ille, quo ad potationes sese provocant, & calicibus certant. Eoque pertinet, quod statuitur in *capitulo 15.* ne Clerici tabernas frequentent, nisi peregrinationis necessitas coegerit: quod ex veteribus Conciliis desumptum est, *Laodiceno canone 7. 24. & 25. Carthag. III. can. 27.* & in eam rem notandum est quod Hincmarus Remensis scribit in *capitulis, capitulo 23. tom. 3. Conciliorum Gallia pagina 624.* Minatur Clericis, si à tabernis & comestationibus non abstineant, concessurum se, quod ab eo Laïci petebant; ut si evidenter cum testibus, quò negari non possit à quoquam, *Presbyterum in tabernis invenerint, caballum & cappam inde eis habere liceat.*

In *c. 15.* quod ex Concilio Later. desumptum est, multa simul colliguntur, quæ ad honestam vitam & decorem Clericorum pertinent, quorum pleraque supra explicare occupavimus. Superest, ut reliqua breviter perstringamus. Et quidem initio inhonesta commercia prohibentur: quod confirmatur *Clementina prima hoc titulo*, in qua **Vide Conc. E-** Clericis ars macellariorum, sive laniorum, quos carnifices vocat, **biberit. can. 18.** prohibetur. Et rectè inhonesta: permittuntur enim, imò & imperantur Clericis opera & negotiationes honestæ, mercaturæ honestati consciæ *l. 14. Cod. Theodos. de Episcopis & Cleric.* Apostolorum exemplo & veterum Canonum præceptis, *Epiphanius hæresi 80. Augustinus de opere Monachorum, & Concilium Carthag. I. can. 9. Ferrandus numero 133. Carthag. IV. canone 42. 48. & seq. & can. nunquam de consecratione Dist. v.* Secundò in *capitulo 15.* alea & taxillis nec ludere, nec hujusmodi ludis interesse debent Clerici: quod à Justiniano districtissimè prohibetur *Novella 123. c. 10. elegantissima lege 34. §. tertio, & seqq. Cod. de Episcopali audientia, & Novella 12. cap.*

10. Et alea tanquam grave crimen Priscillæ, Maximillæ, & aliis Montani Prophetissis objecta est ab Apollonio scriptore Ecclesiastico illorum temporum apud Eusebium *lib. 5. cap. 17* Ἀνακρίων δὲ ὅτι πέντας καρποὺς δοκιμάζειται πρὸς αὐτὸν; πρὸς αὐτὸν εἰπέ μοι βάνηται, πρὸς αὐτὸν σικεῖται, πρὸς αὐτὸν φιλοκοσμῆ, πρὸς αὐτὸν λαΐλαις ἔγ κώβους παίζει, πρὸς αὐτὸν δαΐζει. [Qui locus ex eodem Apollonio citatur in *indiculo Hæreticorum*, sub Hieronymi nomine nuper edito à doctissimo Maynardo Juliom. Andium Propratore, *Hæresi 20.* sed corruptissimè. Ex Græco ita corrigendus est. *Contra hominum supra memoratorum Prophetas Apollonius vir disertissimus scripsit insigne volumen & longum, asserens Montanum & insanam ejus vatem suspendio periisse* (Maximillam intelligit, ut colligitur ex Eusebio *lib. 5. cap. 15.* circa medietatem) & multa alia, in quibus Prisca & Maximilla Prophetissa negant accepisse munera. *Confiteantur, &c.* Deinde. *Dic mihi: crinem fucat? Propheeta? stibio oculos linit? Propheeta ad tabulas ludit & tesseras? &c.* Omittit *εἰς ὄψου:* ad quod hoc loco ita Ruffinus vertit. *Prophetissa ornamentis utitur, & ornatibus delictatur?*] Nec tantum Clericis, sed etiam Laïcis legibus [& canonibus] alea prohibita est [*Eliberitan. cap. penul.*] & in Libris nostris *tit. de alea lusu & aleatoribus*, & in *Capitular. lib. 6. cap. 200.* Postremò de vestitu decenti Clericorum agitur, ut & antè pluribus Conciliis, antiquis & novis sæpiùs constitutum. [Augustini ea in re exemplum expedit proponere ex Possidonio in *ejus vita. Vestis ejus, & calceamenta, & lectualia ex moderato & competenti.*] Ad hujus verò Capituli intellectum addendus est omnino insignis locus Bernardi *lib. 3. de consideratione ad Eugenium cap. 11.* qui in eam rem recitat *canonem 2.* integrum Concilij Remensis, cui Eugenius intererat, [quod extat hodie]. Addi etiam debet *Clementina secunda hoc titulo.* Sed in hujusmodi constitutionibus, quæ ad vitam & honestatem Clericorum pertinent, usurpare licet, quod ait loco citato Bernardus. *Luxus vestium interdictus; sed non restrictus: pœna dictata; sed minimè secuta.* Et ita, quod plerumque fit, mali mores Leges & Canones in suam potestatem redegerunt.

D E

DISPENSATIONIBUS
ECCLESIASTICIS

P R Æ F A T I O.

IN APERIENDIS JURIS SCHOLIS

ab Autore publice habita anno 1648.

ILLVSTRISSIMO VIRO PETRO SEGVIERIO,
*Franciæ Cancellario, scientiarum omnium, Juris maxime Ci-
vilis & Canonici vindici & Assertori.*

FRANCISCUS FLORENS, ANTECESSOR.

RÆTERMITTEMUS galeatos & vulgares Prologos de methodo, de ratione & utilitate docendi & discendi; quandoquidem non modò Dialecticorum & Rhetorum scholæ Declamationibus hujusmodi feruent quotidie: sed etiam Methodorum, Compendiorum, Breviationum, scientiarum omnium, Juris præsertim Civilis & Canonici, splendidis ritulis & Traſonicis pollicitationibus oblinendis & conscribillandis, vix amplissimæ civitatis trivia & compita numerosissima sufficiunt; Parisiis ut expeditius sit invenire Doctorem, quàm discipulum. Adeoque ne passivis & inordinatis scriptionibus & fuliginibus regia civitas deformetur; nova & inaudita propediem apud vigilantissimos Ædiles & Astynomos controversia speranda sit, inter comædos, circultores & dupondios sophistas, cæterosque fumi venditores, de variis Programmatis, Pittaciis, & Monitoriis, in compitis, in sacris, & publicis aliis locis disponendis, dirigendis, ordinandis.

Nempe semel amissa docendi & discendi Juris vera & legitima forma, publicis legibus sapientissimè constituta & fundata, usuque diuturno plurium sæculorum comprobata; conveniens erat Methodos innumeras, falsas, inanes & commentitias excogitari: consequens erat eas primum juventuti novitatis & brevitatis amantissimæ, per conductitios proxenetas & pararios subtiliter ostentari;

deinde festinantibus & conniventibus parentibus obtrudi; tandemque in publicum & privatum damnum eodem hamo methodi suavissimæ simul inescari. Patet unica difficilis; at certa, sicut ad virtutem, & ad scientiam via: ad vitium, ad errorem & imperitiam panduntur innumeratæ, aditu quidem faciles, progressu fallaces, exitu & eventu perniciosissimæ. Multiplices tamen illos viarum anfractus & diverticula rumore vulgi constat evasisse celeberrima, studiosorumque gregibus & turmis ubique teri & frequentari: Academias verò, publica scientiarum & justitiæ Tempa, more pessimo destitui & solitudinem pati.

Nequicquam toties, Antecessores doctissimi, nequicquam anno superiori Decanus & Collega meritissimus, in hac se palestra sedulus exercuit & maceravit, deceptis ut subveniret, aberrantibus ut comiter monstraret viam: illius verissimæ & gravissimis rationibus, instructissimæ Præfationi nemo doctus ex animi sententia non subscripserit. Verum quid faceres? cur te cruciares? nihil apud deceptos amplius laturus,

— *quam qui adverso flumine lembum*

Remigio subigit.

Quiescas potius & tibi parcas: inhæreat firmitus animo vulgatum illud:

Δήμου σφαλιντος, πᾶς ἀγῶνις ἀρχεται.

Nihilominus benigne tentemus aliquid, exemplis, quæ ad probandum & persuadendum gravissima sunt & efficacissima, decertemus; utilissimique argumenti tractatione proposita, prudentissimis auditoribus insinuemus, ad Juris Civilis vel Canonici, nedum ad utriusque mediocrem cognitionem & intelligentiam, non absque multo pulvere, non absque vero & continuato labore, nec sine docto & fideli Magistro posse perveniri. Hæc Parerga necessaria & utilia sunt.

Procedat ut hæc nostra de *Dispensationibus Ecclesiasticis* Præfatio certa ratione & ordine; nominis homonymia & ambiguitate, quæ viros doctissimos in errorem impulit, primùm discussa; posteaque distinctis speciebus singulis, illam Dispensationis speciem tractandam suscipiemus, quæ ad universam gubernationem & regimen Ecclesiæ, sive Politiam pertinet: quid ipsa sit; quibus in causis locum non habeat; in quibus habeat; quàm necessaria sit & utilis; quibus personis dispensandi potestas & autoritas, quibusque conditionibus commissa & demandata fuerit; denique quantum justa & Canonica dispensatio distet à simulata & falsa. Quod si per angustias temporis concedatur, speciem dispensationis præstantissimam, quæ circa mores & ritus versatur, *πρὸς τὰ ἔθνη*, selectis insignibus aliquod exemplis ex Scriptura, Conciliis, & Ecclesiæ Catholicæ Scriptoribus & Historicis illustrare conabimur. In universa verò tractatione perpetuam, quatenus dabitur, Ecclesiæ Orientalis & Occidentalis comparisonem adhibebimus.

Quæ sæpius in Scripturis & à Græcis Patribus & Scriptoribus Ecclesiasticis solet appellari, *οἰκονομία*, *σὺγγράμμη*, *σὺλχαίρησις*, *καταβάσις*,

συγκτάσεις & συμπεριφορά; veteres Scripturarum Interpretes & Latini Patres nominant *Dispensationem*, *indulgentiam*, *veniam*, *remissionem*, *dispositionem*; aliquando ἐκ παρρηλίου conjunctim explicationis gratia, dispositionem sive œconomiam; vel verbum verbo, condescensionem, συγκτάσειν.

Quocumque verò nomine censeatur Dispensatio in duo summa genera dividitur. Vel enim in rebus & factis consistit, vel in verbis, in Scripturarum sensibus profundis & implicitis scrutandis, eruendis & enucleandis exercetur: unde frequentissime apud utriusque Testamenti veteres & novos Interpretes, ad pleraque loca difficillima notationes adscribuntur hujusmodi, οἰκονομικῶς, συγκτασιακῶς, vel κατ' οἰκονομίαν, & κατ' συγκτάσειν; nostri dispensativè, vel per dispensationem. Exempla passim in Scripturis occurrunt: verbi gratia, quoties lætitia, tristitia, pœnitentia, zelus & ira, somnus, fames & sitis, quæ sunt hominum propria, Deo Optimo Maximo figuratè & ἀνθρωποπαθῶς facilioris intelligentiæ causa tribuuntur, vel Christo Servatori secundum humanitatem verè & propriè accommodantur. Quæ quidem secundum naturalem verborum sonum simpliciter, sententia & causa dictorum non benè propensa, vel prave & malignè affectata, contra receptam Ecclesiæ interpretationem, Arianorum, Eunomianorum, Macedonianorum, Nestorianorum, Eutychianorum, præsertimque Agnoëtarum, & Antropomorphitarum perniciosissimas hæreses induxerunt. Quos sane hæreticos omnes temeritatis & imperitiæ, vel ipsi profani Scriptores convincere poterant, apud quos eruditi Magistri schemata, χεῖματα, δυνάμεις, figuratas dicendi formas passim observant; in quibus nuda si verba spectemus, aliud palam exprimitur, aliud latens Lectori perspicaci quasi per quandam suspicionem investigandum relinquitur. Primam istam dispensationis significationem, ad veram Scripturarum interpretationem prorsus necessariam, missam faciemus, ut proposito convenienter, ad dispensationem, quæ in rebus ipsis obtinet, transeamus.

Præstantissima Dispensationis species, quæ in rebus consistit, & quæ per eminentiam Dispensatio & Oeconomia solet à Theologis appellari, est ea demissio & abjectio, qua Christus modo plane mirabili, quem humana sapientia capere non potest, seipsum exinaniens formam servi accepit, ἐνανθρώπησιν, ἐσαρκῶσιν, ἑσαρκῶν ἐπιρρανεῖαν & absolute plerumque Græci vocitant οἰκονομίαν, cui θεολογίαν, id est divinitatem opponunt: nos *incarnationem* & *dispensationem* appellamus. Incarnationem quippe Athanasius, totius Ecclesiæ in hoc mysterio summus Magister, factam fuisse ait διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκτάσειν: eleganter Basilius Seleuciensis, ἐκ φιλανθρωπίας ἢ κατὰ βουλήν ἐξ ἀγαθότητος ἢ ἐνανθρώπησιν, & ex hoc amento validissimum telum contorquens adversus Arianos, εἰδένου ᾧ ἐξ οἰκονομίας ῥημάτων κατῴωσιν, ἀπὸρ αἰτίαν ἔχει τὴν συγκτάσειν, ἀσθενείας συμπεριφορῆς ἐνδὺς τὴν οἰκονομίαν ἀρπάζουσι. Sublimiorem itidem istam œconomix speciem admirandam, & venerandam potius, quàm explicandam Theologis relinquemus.

Alteram dispensationis speciem, quæ pariter de rebus, subtilem

minus ; necessariam tamen & planè Canonicam , quæ gubernationis & regiminis Ecclesiastici nobiliorem partem constituit , accuratiùs excutiamus. Non incommodè à nostris definiri solet , *Juris communis per Ecclesia Præsides , ex justa causa , canonicè facta relaxatio*. In re simili Theophrastus elegantissimè , *ἡρεσις τῆς ἐκκλησίας ἐν δόξη*.

Debemus altiùs ab origine rem universam arcessere. Quamvis Juris & legis omnis sit proprium , *imperare , vetare , punire & permittere* : non tamen eadem est vis , non eadem potestas omnium legum & Jurium , nec pariter & ex æquo ab omnibus recedere , vel absolvere permittitur. In Ecclesiastico Jure consistamus.

Leges divinæ & Canones quædam fieri permittunt & sinunt , per indulgentiam , *καὶ συγγνώμη , καὶ συζωΐσις* quæ nec imperant , nec præcipiunt. Permittunt conjugium , ut vitetur fornicatio & adulterium ; remedium ostenditur , præmium non promittitur : si quis tamen contempto remedio , delapsus fuerit in fornicationem , aut adulterium ; judicium exitiale & pœna confestim indicitur. Vetatur itaque fornicatio & adulterium ; vetatur idolorum cultus , homicidium , furtum , & quæcumque divinæ legis tabulis Omnipotentis exarata manu cunctis mortalibus prohibentur

Magnæ sunt perpetuæ & æternæ leges , Deo legislatore latæ , ab ejus immobili & immutabili spiritu dictatæ , justitiæ & æquitati naturali planè convenientes ; adversus quas , imperent aut verent , nec autoritas , nec summa Pontificum , Imperatorum & Regum , & populorum potestas , nec ulla temporum spatia quicquam statuere , concedere & indulgere poterunt. Solus legislator Deus Optimus Maximus , vel expresso & manifesto , vel tacito mandato , semper tamen justo , adversus quædam ex hujusmodi præceptis aliquid fieri , prudentissimè pro sua immensa & infinita sapientia nonnunquam mandavit : exempli gratia , Scripturæ commemorant Idololatrarum , vel contumacis populi Judæi cædes , Ægyptiorum spoliationes & prædas divinitus imperatas : quam dispensationem divinam his elegantissimis verbis facundè Chrysostomus explicavit. *Fraudis quidem magna vis , modo ne fraudulento ea animo fiat : quam ipsam tum ne fraudem quidem nominandam putaverim ; verum œconomiam quandam potius ac sapientiam , artemque , qua possis è mediis , iisdemque imperviis desperatarum rerum angustiis difficultatibusque , correctis emendatisque animi vitiis , evadere . Neque enim Phinees illum homicidam ego unquam appellaverim ; quanquam is plaga una corpora duo sustulit : quemadmodum neque Heliam , vel post milites centum unà cum ducibus suis interfectos , atque adeò post magnum illum sanguinis torrentem , quem eorum nece , qui demonum Sacerdotes erant , fecit excurrere . Nam si hoc dederimus , & res ipsas per se singulas , nudas ab autorum suorum consilio prepositoque separatas expendere quis voluerit ; nemini sane non licebit , vel Abraham ipsum parricidij accusare : item & illius tum nepotem , tum abnepotem doli ac maleficij reos agere . Sic enim ille jus sibi primogenitum usurpavit ; hic autem Ægyptiorum opes in Israëlitarum castra transtulit . Sed non est ita , non est ita . Facessat hinc tanta ista impudentia ; neque enim solùm eos , quos modo nominavi , culpa liberamus ;*

Lib. 1. de Sacerdotio in fine.

sed etiam eosdem vel hoc nomine admiramur: quandoquidem & ipsi hoc demum nomine gratiam à Deo magnam inierunt. Proinde illusoris deceptorisque nomine dignus fuerit, quisquis reipsa iniquo ac nocendi animo abutitur; non qui recto consilio id præstet; alioqui sæpenumerò profuit decepisse; & hac potissimum arte in maximis rebus alteri opem subsidiumque tulisse. Caterum qui recto semper calle ingreditur, de eo nunquam deflectens; sæpe fit ut ei etiam, cui non astum aliquem struxerit, malorum incommodorumque quamplurimorum autor sit.

Immobilia sunt & immutabilia pariter quæcumque de virtutibus & Christiana perfectione in Scripturis conscripta reperiuntur.

Perpetua præterea sunt & immutabilia quæcumque de Fide & dogmatibus præcipiuntur & imperantur; quæ semel in sacris Libris deposita & consignata, semper integra & illibata permanent in Ecclesia. *Regula Fidei*, ait Tertullianus, *una omnino est, sola immobilis & irreformabilis*: cui nec derogari, abrogari, vel subrogari potest, ab Angelis ipsis, nedum ab hominibus, sive conjunctim in Conciliis generalibus plenariis, aut particularibus: sive seorsim à summis Pontificibus, Patriarchis, Episcopis, quibus pretiosi Fidei depositi sola tuitio, custodia & interpretatio Canonica, spiritu suggerente dictata pronuntiataque commendatur & permittitur. Hic penitus cujuslibet dispensationis & indulgentiæ ratio cessat & adimitur.

Hactenus de legibus & præceptis immutabilibus & perpetuis diximus, quæ observata salutem conferunt, non observata salutem auferunt: proximum est ut de legibus & præceptis mutabilibus, mortaliibus & caducis differamus: de quibus idem Tertullianus. *Lege fidei manente, cetera jam discipline & conversationis admittunt novitatem correctionis; operante scilicet & usque in finem gratia Dei proficiente.* Istas leges solui, relaxari, temperari, abrogari & retractari sæpissime contingit, & ut Augustinus loquitur, *quoties ex ipsis re. mex. per. mentis demonstratur quod prius erat obscurum, quoties depromitur quod latebat, quoties aperitur quod conducibilis est Ecclesie; tunc cum sancta humilitate, cum pace Catholica, cum charitate, absque ullo superbia typho, absque ulla inflata cervice arrogantia, absque ulla contentione livida invidia commutatur in melius.*

Hujusmodi sunt plurimæ constitutiones Conciliorum & Pontificum, quas Ecclesiæ Præsides, veluti fideles & prudentes divinorum Mysteriorum dispensatores, ad muniendam tutius salutem, ad incrementum, amplificationem & ædificationem Ecclesiæ diversis temporibus tradiderunt. In mobilibus hujusmodi præceptis, quando vel univrsarum Ecclesiarum, vel alicujus Ecclesiæ necessitate vel utilitate suadente, sicut attigimus, honesta vel utilis sequitur compensatio, autoritate legitimè præsidentium, causa cognita, non tantum dispensatio præcedere poterit, sed etiam prioris constitutionis derogatio & abrogatio. Causa tamen ante canonicè discutienda est & examinanda; nec à quibuslibet, sed ab illis quibus divina dispositione potestas & autoritas commissa & delegata primum; perpetua deinde nec interrupta successionis serie in Ecclesia continuata per-

De Virginibus velandis initio.

Augustin. lib. 2. de Baptismo cap. 3.

manfit, à legatis Dei & successoribus Apostolorum venerandis Antistibus & Episcopis, οἷς ἦ Αρχιερατικῶν ἑρῶν οἱ νόμοι κατισχύουσιν. In ea cognitione & examine concordia, unitatis & utilitatis publicæ Ecclesiarum prima ratio est habenda; ne quid temerè, ne quid iracundè, ne quid intempestivè, ne quid in privatum commodum, de communi & publica utilitate, vel in privatorum injuriam dispensatores subdolè & vafre decerpssisse & deminuisse deprehendantur. Quod enim de publico statu Reipublicæ scripsit autor optimus, ad Ecclesiasticum opportunè deflectemus. Stare debent omnes Ecclesiæ Præsides tanquam in aliquo orbe Ecclesiæ; qui quoniam in varias partes versatur, eam partem deligere debent, ad quam Ecclesiæ salus utilitasque converterit; nec pertinaciter semper eandem sententias, sed quascumque Ecclesiæ & Reipublicæ status, inclinatio temporum & concordia ratio suaserit defendere, easque ex necessitate Ecclesiæ moderari.

Hæc omnia si conjunxerimus, exorietur & constabit illa germana *Canonica, justa & tuta Dispensatio, indulgentia, venia, οικονομία, οὐκατάχασσις, συμπεριφερίαι*, toties & laudata, & salubriter temporibus Ecclesiæ difficillimis usurpata; quam nemini sapientum displicere scripsit verisimile Cyrillus; cujus scopus & finis esse debet charitas, concordia, & Ecclesiarum commune bonum.

Cavendum tamen maximè, ne recti specie decipiamur: dispensationis enim veræ formam & habitum solet adumbrare & ementiri simulatio, nundinatio, & multiformis avaritia, ὑπόσολη, ὑπόκλισις, καπηλική, χηματισκὴ, αἰχόκορδία. Eleganter Proclus Patriarcha Constantinopolitanus *artem Mida* vocavit; quæ subtili ingenio, ex ipsa religione lucrum versutè captare consuevit, & ut Apostolus loquitur, εὐσεβείᾳ πεισµὸν existimat. Illam in Pauli Samosatani Antiocheni Patriarchæ damnatione, qui vānalitatem pompam, typhum, & fastum sæculi modis omnibus in Ecclesiam inducere satagebat, Patres Concilij Antiocheni suis coloribus variegatam & expressam artifici penicillo, posteris spectandam & dignoscendam exhibuerunt; cui & apprimè Poëtæ versus conveniunt.

————— *pulchra Laverna*

Da mihi fallere, da justum sanctumque videri,

————— *Noctem peccatis & fraudibus obice nubem.*

Non dissimili sagacitate summus Historicorum Polybius, prudentiam politicam, quam vocat πολιτικὴν συνυπόκρισιν & πειραστικὴν, cujus consilia publica necessitas exprimit; quæ nonnunquam aliud cautè simulat, aliud agit; quæ non partis, nec alicujus privati, sed totius rei & negotij æquitatem considerat; quæ ex omnibus personis, quæ negotio continentur, vide Orig. expletur; ideoque sæpe in speciem contraria πῶς ὑπόσολη variè decernere videtur, accuratè distinguit & separat à veteratoria & astuta malitia, quam κακοπρογµοσύνη appellat, quæ specioso publicæ utilitatis, & profundioris sapientiæ velamento, privata compendia & injurias, dolos & nefarias insidias prætexit & obrendit: & sicut primam meritis laudibus effert, & decorat; ita secundam increpationibus & probris acerrimè persequitur & exagitat.

Dispensationum

Dispensationum sive Oeconomiarum Ecclesiasticarum varias acceptiones explanavimus, & singularem, quam delegimus tractandam, Dispensationis speciem definivimus: quid ipsa sit, quibus in præceptis admittatur, vel non admittatur, quibus dispensandi jus & auctoritas, quibusque conditionibus à Deo demandata fuerit, quis scopus & finis Dispensationis esse debeat: quinetiam falsæ & simulatæ Dispensationi personam & larvam detraximus. Superest ut præcipuas Dispensationum enumeremus species.

Canonici quidem Juris Doctores & Interpretes veteres & novi Gratianum & Glossam secuti, modò tres Dispensationum species assignant, permissam, prohibitam, & debitam; brevius in duas, permissam & prohibitam distinxissent: modo in sex species partiuntur. *Vel enim* (ipsius Gratiani verbis utemur) *quadam Ecclesia tolerat pro tempore, pro persona, intuitu pietatis, vel necessitatis, vel utilitatis, vel pro eventu rei*, quoniam factum semel, amplius infectum fieri non potest. Verum & ea divisio commodius ad tres species reduci poterit, *necessitatis, pietatis*, ut idiotismo Gratiani utamur, id est misericordiæ sive charitatis; & *utilitatis* causas: quæ tres causæ Dispensationes omnes Canonicas & tutas complectuntur. Tempus enim, personas, & eventus rerum esse duntaxat qualitates quasdam & circumstantias, *μαρίους*, rebus ipsis & factis extrinsecùs coherentes, nec ipse Gratianus diffitetur.

Provehamur altiùs, & juxta veterum Theologorum Græcorum doctrinam, Dispensationes omnes solidius quatuor objectorum ratione, in quatuor species dividamus. Vel enim Dispensationes occupantur *πεί τῆ ἐξουσίᾳ*, cum circa mores, ritus & disciplinam aliqua remittuntur & relaxantur ad tempus, ne quid deterius eveniat; tum ut fidei & religionis sinceritas in perpetuum constanter servetur; tum ut impetus & ictus irruentium, malignantium Hæreticorum declinentur & eludantur: vel *πεί τὰς λέξεις* versantur, circa varium & liberum dogmata & res fidei exprimendi modum; integris & incorruptis dogmatis ipsis permanentibus: vel *πεί τὰ πρόσωπα*, ὅτι *παρῶνται πρόσωπα πολλὰ αἰς*, quando certæ personæ abstinentur & excommunicantur ab aliquibus Ecclesiis; ab aliquibus verò Ecclesiis recipiuntur, & in communionem admittuntur: inter utrasque nihilominus Ecclesias fidei unitate & concordia, absque ullo respectu illarum personarum, benignè perdurante: *μέχρι γὰρ τούτου τὰ τὸ οικονομίας ὁ ὁρδὸς λόγος ἀνέχεται, μέχρις αὐ οὐδὲν χενωτικεῖται τῆ ἐκκλησίας δυνάμει*. Quartam liceat subjungere speciem, quæ latissimè propagatur, & aliquando sibi generis nomen ut proprium vindicat, & absolutè vocatur *οικονομία* & *Dispensatio*; ea nempe quæ circa delicta & crimina commissa & pœnas Canonicas versatur, remissio & relaxatio, *πεί τὰ ἐπιτήμια*. Primam speciem, quæ gravissimi momenti & ponderis, appositis insignibus aliquot exemplis ex Scripturis, Conciliis, & Historiæ Ecclesiasticæ Scriptoribus illustremus.

Speciei primæ *πεί τὰ ἐξουσίᾳ*, circa mores & disciplinam, Scripturæ plura nobis exempla sumministrant. Christus ad opus prædicationis discipulos dimittens, peram & sacculum gestare prohibuit; im-

minente verò Passionis tempore, peram & sacculum discipulis reddidit, edocens in hujusmodi traditionibus cedendum. Paulus Timotheum Lystris circumcidi passus est: rogante Jacobo Paulus Hierosolymis azymorum tempore purificationem & sacrificium ex more celebravit, & caput derafit: contra Paulus idem non est passus Titum circumcidi. Paulus idem comminatur & intonat: *Si circumcidamini, Christus nil vobis proderit: non justificabitur homo ex operibus legis, nisi per fidem.* Facta ejusdem Pauli consideremus & comparemus, contraria planè & pugnantia reperiemus: propositum & consilium Pauli sagaciùs investigemus; firmum, tenacem propositi & constantem perpetuò & ubique Paulum deprehendemus. Unum illud solum prægestiebat & anhelabat Paulus, ut eorum omnium, qui illum videbant, audiebant & circumstabant, sive Judæorum, sive gentilium modis omnibus salutem procuraret: propterea modò Paulus extollit legem, eam modò deprimit & deiicit, pro tempore, locorum & personarum opportunitàe varius & multiplex, *non astutientis, sed affectu compatiens*; singulis ita cupiens subvenire, quemadmodum sibi voluisset subveniri, si pariter affectus fuisset. Isidorus Pelusiota, ὃν ἄφηκεν (ἰόμου scilicet) ὡς τελείος, ὑποτίσας μᾶλλον ἀρμόζοντα, οἰκονομικῶς δὲ ἐκείνους ἐδέχετο, ἵνα γίνωσκται τέλειοι. Idem tamen Paulus eadem fere facienti Petro restitit in faciem, & simulationis graviter inculavit; quia nempe nullam hîc Dispensatio utilitatem Ecclesiæ, sed contra non mediocrem offensionem simulatio noxia, & quæ scandalum gentibus afferebat. Quare meritò Patres Ecclesiæ, Chrysostomus in primis, Theodoretus & Augustinus in Paulo; ut verbis utamur Aniani elegantis & antiqui Interpretis Chrysostomi, *Dispensationis profundum admirantur.*

Similia quædam Dispensationum exempla repetamus ex Conciliis & Ecclesiastica Historia. Antiqua & vetus est Ecclesiæ Constitutio, *Ne quisquam post actam publicam de aliquo crimine damnabili pœnitentiam, Clericatum accipiat, vel ad Clericatum redeat; tum ut desperatione temporalis altitudinis medicina major & verior esset humilitatis,* ait Augustinus; *tum ne cum scandalo & indignatione reliquis præesset fidelibus, qui in tantum scelus se dejecisset.* Servata potissimum fuit ea disciplinæ severitas, quoties aliquis Clericus aut Laicus in hæresi baptizatus; vel quod gravius, post Baptismum & Clericatum in Ecclesia susceptum prolapsus in hæresim, peracta postea de tanto crimine pœnitentia recipiebatur, his nempe conditionibus: *ut nec ad Clericatus honorem vel exiguum subrogari postea, nec quem prius obtinuerat, in Ecclesia retinere valeret, sed laica communio tantum indulgeretur.* Æquitas dispensationis tamen adversus subtilem & austeram Juris regulam aliquando prævaluit, ut non tantum ante lapsum impetratos honores, peracta pœnitentia, retinerent; sed hoc amplius, ut ad Clerum & honores, Dignitates Ecclesiasticas, & ad omnium dignitatum apicem Episcopatum justis ex causis benignè promoverentur.

Augustin. epist. 50. *Exempla ex Concil. Nicano,* Sanctissimi Concilij Nicæni Patres non tantum Episcopos Eusebium Nicomediensem, Theognium Nicænum, Eusebium Cæsareæ

Palestinæ, Saram Lybiæ Presbyterum, Arianos conversos; sed etiam ipsius hæresis Principes & Duces Arium Presbyterum, Euzoium Diaconum, & Achillam Lectorem, Alexandrinæ Ecclesiæ Clericos, pœnitentes & homouision propria subscriptione confirmantes, singulos in suo gradu benignè susceperunt. Pari humanitatis ratione idem Concilium constituit, Novatianorum Episcopos & Clericos in posterum errore cognito resipiscentes, & ad Catholicam revertentes, accepta manus impositione, in Clero permanere; & ubicumque solent in Civitatibus ordinati, in eodem habitu & gradu perseverare: si vero simul in eadem Civitate Catholicus & Novatianus Episcopus deprehenderetur, ne in una Civitate duo forent Episcopi, Catholicus honorem, dignitatem & munus Episcopi solus retinebat; Novatianus honorem Presbyteri: nisi tamen Episcopo Catholico placeret, Novatianum nomine & titulo tenens Episcopum censeretur.

Exemplum & prudentiam Nicæni Concilij difficillimis temporibus, & in Orientis & in Occidentis partibus sæpius Ecclesiæ Patres in usum feliciter revocaverunt. Ariminense facinus impiissimum & turbulentissima Ecclesiæ tempora repetamus, & multa paucis comprehendamus. In optimis Sacerdotibus, aut metu territis, aut exilio deductis, aut præmiis ab Imperatore Constantio corruptis, reliqui Episcopi perfidiæ consentientes captivam conscientiam dederunt: ipsi etiam Duces Liberius & Osius variis vexationibus fatigati Constantio cesserant: hoc amplius fraudibus & dolis Arianorum circumventis simplicioribus Orthodoxis, abolito usiæ nomine, Nicænæ fidei conclamata fuerat damnatio; adeo ut Catholicæ fidei universitas penes quatuor Confessores, Athanasium Alexandrinum, Hilarium Pictaviensem, Eusebium Vercellensem, & Luciferum Caralitanum inclusa detineretur. *Miserabilis prorsus erat facies Ecclesiæ; periclitabatur Apostolorum navicula; nihil jam supererat fidei. Dominus excitatur, imperat tempestati, bestia moritur, tranquillitas redit, ut elegantissimè loquitur Hieronymus. Tranquillitas, inquam, redit. Omnes Episcopi qui de propriis sedibus fuerant exterminati; per indulgentiam novi Principis, (ô altitudo judiciorum Dei!) per indulgentiam novi Principis, quis crederet? novi Principis apostatæ Juliani, ad Ecclesias redeunt. Reversus Athanasius studio vehementi concordiæ & unitatis Ecclesiarum flagrans, Alexandrina citissimè Synodo Confessorum, qui constantes permanserant in fide, convocata, sanciri curavit primum: ut hæreseos autoribus exceptis, quos error excusare non poterat, pœnitentes Episcopi & Clerici sociarentur Ecclesiæ, & dignitatem retinerent.*

Assensus est humanissimæ sententiæ Oriens & Occidens: Oriens quidem in Antiochena Synodo; frequentibus verò Synodis Occidens, per Gallias, per Italiam & Hispanias: primum Hilario & Eusebio ducibus; deinde Liberio ex somno exsuscitato & exporrecto: quem sicut alterum Petrum lapsus & conniventia clementiorem & benigniorem exhibuerat. Itaque singulari dispensatione & indulgentia, sub pœnitentia & satisfactione receptis Episcopis & Cle-

Hieronymus Dialog. adversus Luciferianos.

Ariani recepti in suis gradibus.

Can. 8. Nicæni. Receptorum Novatianorum exemplum.

Historia Arimin. perfidiæ.

ricis, per universum orbem Ecclesiarum fides in pristinum statum reformata fuit, & apud Ariminum gesta condemnata.

Displicuit egregium facinus pertinaci & nimis austero Lucifero, qui solus in tanta rabie luporum, in summo laborantis Ecclesiæ periculo, segregatis paucis ovibus, reliquum gregem crudeliter deseruit, & amisso concordiae & charitatis lumine, in tenebras schismatis se præcipitem dedit. Adeo verum est quod Ecclesiastes prædixerat. *Noli esse justus nimium, neque plus sapias quam necesse est.*
μὴ σοφίῃ περισσῶς.

Saluberrimum illud remedium non semel Africa in pernicioso & diutino schismate Donatistarum est experta. Nam ab initio schismatis in judicio novemdecim Episcoporum à Constantino Judicum datorum, quibus præerat Melchiades, sententia Romæ solemniter lata placuit, *unico & solo Donato omnium sententiis percusso & damnato, totius mali autore & principe: ceteros correctos, etiamsi extra Ecclesiam forent ordinati, in suis honoribus esse recipiendos; ita ut quibuscumque locis duo essent Episcopi, quos dissensio geminasset, ille confirmaretur qui fuisset ordinatus prior; alteri verò plebs alia regenda committeretur.* Quod exemplum Patres Nicænos in causa Novatianorum ex parte secutos ostendimus.

Verum nec intra fines tam angustos proluxa & effusa quorundam Episcoporum charitas, & impatiens animus discordiæ valuit coerceri. Refert enim Sozomenus post obitum Valentis Catholicos quosdam Episcopos ab exilio reversos, Arianæ sectæ Doctores obtestatos fuisse, ne se desererent, neve dissensionibus Ecclesiam discinderent, *quam unicam à Deo & Apostolis traditam*, contentionis ardor & ambitio, *οἰκονομίας ἢ περιρρίου* in varias partes discerpserant: in commune potius regerent Ecclesiam; communionem Sedis cum honore pleno Arianis Episcopis ultrò delato. Superavit omnes Eulalius Amasææ Ponti Episcopus, qui Coepiscopo Ariano, quamvis ne quinquaginta quidem sibi communicantes haberet, non tantum Sedis communionem, sed etiam Primatum, veluti servatæ concordiae præmium, instantissimè, sed frustra, contumaci Ariano proposuit.

Dixerit aliquis singularia quorundam Episcoporum, facta præclara, & *κατορθώματα* in exemplum trahi non debere; fortè nec imitanda contenderit, etiam prolato Canone Nicæno, qui duos Episcopos in eadem Ecclesia manifestè prohibet. Ambitionis & avaritiæ vulnus occultum in pectore residens, illo velut aureo baltheo prætegit: audiat saltem quid in plenario totius Africae Concilio, ante celeberrimam & notissimam Collationem à Catholicis celebrato sub Honorio, trecenti ferè Patres communi decreto sanciverunt, in causa unionis Donatistarum cum Catholicis: illud insigne Decretum præfixum in *notoria epistola ad Marcellinum V. C. Tribunum* directæ, qui vice sacra præsidebat, celeberrimæ Collationis gestorum frontem reddit illustriorem. *Edicunt Episcopi Catholici, si convincantur à Donatistis, nullos apud eos honores Episcopalis muneris esse requisituros; si verò Donatistas convincant, sic cum Donatistis Ecclesia unitatem servaturos,*

ut non solum viam salutis inventiant, sed nec honorem Episcopatus amittant: ita ut uno eorum defuncto, deinceps jam singulis singuli pristino more succedant. Eandem conditionem multis antè annis Paulino Melietius Antiochenus in sede Antiochena ultro detulerat. Quæ sequuntur in dicta notoria admirandum & sempiterna memoria dignum charitatis Episcopalis monumentum continent: nec tamen sine mendo, quod eluemus. Aut si fortè Christi ani populi singulis delectantur Episcopis, & duorum consortium inusitata rerum facie tolerare non possunt; utriusque de medio secedamus, & Ecclesiis, damnata schismatis causa, in unitate pacifica constitutis, ab his, qui singuli in Ecclesiis singulis inveniuntur, annuentibus unitati factæ per loca necessaria singuli constituantur Episcopi. Quid enim dubitemus Redemptori nostro sacrificium istius humilitatis offerre? an verò ille de cœlis in membra humana descendit, ut membra ejus essemus: & nos ne ipsa ejus membra crudeli divisione lanientur, de cathedris descendere formidamus? propter nos nihil sufficientius, quàm Christiani fideles & obedientes simus: Episcopi autem propter Christianos populos ordinamur. Quod ergo Christianis populis ad Christianam pacem prodest, hoc de nostro Episcopatu faciamus: si servi utiles sumus, cur Domini aternis lucris, pro nostris temporalibus sublimitatibus invidemus? Episcopalis dignitas fructuosior nobis erit, si gregem Christi magis deposita collegerit, quàm retenta disperserit. Quod si aliquis vi majore, & à Marcellino Tribuno cavillettur extortum fuisse Decretum à Catholicis Episcopis, præsentem in Concilio testem locupletissimum interroget Augustinum: respondebit. Sic placuit omnibus, sic exarserunt omnes, ut parati essent Episcopatum pro Christi unitate deponere; & non perdere, sed Deo tutius commendare. Duo ibi vix inventi sunt, quibus displiceret, unus annosus senex, qui hoc etiam dicere liberius ausus est: alter voluntatem suam tacito vultu significavit. Sed posteaquam illum liberius hoc dicentem obruit omnium fraterna correptio; illo mutante sententiam, vultum etiam ille mutavit. Hoc itaque sanctissimum Decretum in Concilio tam frequenti pene trecentorum Episcoporum Africæ communi consensu fuit confirmatum.

Non ignoramus contra severitatis integritatem, contra disciplinam Ecclesiæ, & Nicænos Canones hîc aliquid admissum, quod profectò, non debuisset; nisi pacis ipsius & unitatis compensatione sanaretur. Accipimus, ut Augustinus loquitur, *unitatem Spiritus in vinculo pacis, accipimus & charitatem, quæ peccatorum multitudinem cooperit, & violata disciplina cicatricem & notam abstergit & inducit.*

Expeditissimum foret innumera ferè dispensationum exempla circa disciplinam, de Scripturis, de Conciliis, & Historiæ Ecclesiasticæ Scriptoribus depromere, circa neophytos, bigamos, ætate minores, natalibus læsos, non tantum in Clerum allectos; sed ad Episcopatus summam dignitatem, contra præceptum Apostoli, contra Canonum rigorem: vel propter singularem præficiendorum pietatem, charitatem, eruditionem & prudentiam; vel propter postulantium populorum, aut Principum desiderium & studium. Ex iisdem fontibus uberrimis publicæ utilitatis Ecclesiarum & populorum profluxerunt institutiones, mutationes, uniones & translationes, exemptiones, & antiquæ

commendationes sedium Episcopaliū, Metropolitanorū, Patriar-
chaliū : profluxerunt Monasteriorū & Monachorū ordinationes,
& in Clerum adoptiones, eorūque innumera privilegia: Quod ar-
gumentum prolixè tractandum hoc anno suscipimus.

Ad dispensationum etiā æquitatem prudentissimi Patrum, pacis
& concordix retinendx studiosi, fidelitates, hominia, & Investituras
Episcopatum & Monasteriorum retulerunt: hac solida & firma ra-
tione nitentes, adversus refractarios & contentiosos plurimos disputa-
tores, & abruta quædam decreta prætendentes; meritò scilicet ab
Episcopis, Abbatibus & Clericis hujusmodi honores & temporalia
obsequia præstari, & exhiberi Regibus & Principibus, à quorum
munificentia & liberalitate, amplissima latifundia & latè patentes pos-
sessiones & urbes, & provinciæ aliquando integræ, ad Ecclesias &
Monasteria non tantum olim pervenerunt, sed etiā quotidie Re-
gum consiliis, præsidiis & armis defenduntur & conservantur.

Hic seges uberrima Dispensationum exoritur in causis matrimoniali-
bus, in perplexis beneficiorum, præbendarum & dignitatum quæstio-
nibus; quarum plurimas in hoc publico Juris Auditorio sigillatim
explicavimus. Huc referenda sunt Ecclesiasticorum & Laïcorum Pa-
tronorum multiplicia jura, quæ conniventibus oculis Ecclesiam ad-
misisse, & hætenus sustinuisse Alexander III. palàm contestatur: quæ
itidem jura & exposuimus publicè, jamque prælectionum recognita-
rum, Deo favente, publicationem meditamur. Quid si trium reli-
quarum Dispensationis specierum, quæ ad dictionem, ad personas,
& ad pœnarum Canoniarum remissionem pertinent, prolixam tracta-
tionem aggrediamur, non dies, non mensis, sed annus deficeret, &
ex brevi Præfatione spissum volumen nasceretur & excreseceret.

DISPUTATIO

DE

NUPTIIS CONSOBRINARUM

PROHIBITIS AUT PERMISSIS,

ab Autore edita anno 1636.

AD ILLUSTRISSIMUM PRÆSIDEM

HENRICVM MEMMIVM.

UBITATUM fuit nuper (Præses Illustrissime) de Consobrinarum nuptiis; an etiam Justiniani tempore prohibita vel permissa fuerunt. Ex utraque parte multæ & firmæ rationes, tam ex Jure Civili, quàm canonico diligenter quæsita fuerunt.

Quas in memoriæ subsidium tunc adnotaveram; eas in præsentis ex scheda in mundum redigere, accuratius digere, & hanc ἡσθη λικωδιζῆν operæ pretium visum est: ut tibi (Præses Illustrissime) harum quæstionum judici peritissimo offerrem. Fortasse dixeris sicut rancidos & recoctos cibos putere, & edentis stomacho nauseam; ita veterem & sæpius repetitam quæstionem displicere, & legentis animo fastidium parere. Me tamen hac excusatione tuebor, quam si non in mei gratiam, saltem propter auctoris, quem unice diligis, summam opinionem & elegantiam, benignè te admissurum confido. εἰ γὰρ καὶ ὅσα χριστιανὰ ἢ ἀλλ' ἢ γίνονται ἔωλα, πῖ δὴ ποτε; ἐκ ἑστῆς κρέας, ἢ αὐτὰ διασπαρῆ. ἀλλὰ τοῦματα διωκῶς ἀνδρονῦτα τὰ μὲν γὰρ κρέας φθειρεται (σῶμα γὰρ ὅτι) τὰ δὲ τοῦματα μὴ ὄντα εὐωδίστα καδίσαται.

Ab illa parte quæ prohibitas fuisse Consobrinarum nuptias etiam temporibus Justiniani assererat, initium faciemus. *Legem celebrandis C. de nuptiis* multis argumentis irrepsisse in Codicem, & suppositiam subodoratur: & in eo maximè status causæ & τὸ κινώριον constituitur.

Inscriptio dictæ legis ita concipitur. *Impp. Arcadius & Honorius Eutychemiano*: nec tamen reperitur illa lex in *Cod. Theodosiano*: imo duæ planè contrariæ. Et quidem *lex un. C. Theod. si nuptia ex rescripto petantur*, quæ eundem Honorium & Theodosium autores habet, meminit legis Theodosij Magni, quæ nuptias Consobrinarum.

nisi impetrato rescripto damnat. Hæc Theodosij Magni Constitutio quamvis hodie non extet, ejus tamen multi meminerunt, ut animadvertunt viri docti; in eam rem etiam allata insigni Ambrosij *ad Paternum epistola*, & Augustini *cap. 16. lib. 15. de Civitate Dei*: quibus addimus ex Libanij oratione *μετ' Ἀγαθάων μὴ δὲ ἐξ ὧν ἀνιψίων γάμοι γίνονται, ἐν ἐξουσίᾳ πολλῆ τῆ ἀρχιεπισκοπῆς ὄντος*, licet aliquando *ἀνιψίων* sint fratrum filij, & tertij grādus. Ex quibus apertissimè conficitur sub Theodosio Magno & ejus liberis Consobrinarum prohibita fuisse conjugia. Hoc tantum notandum, *Epistolam* Ambrosij *ad Paternum* scriptam fuisse ad consultationem Cynegij, quem & eo nomine commendat Ambrosius in *Epistola ad eum* scripta, quæ in *editione Basileensi* rectè subjicitur *Epistola ad Paternum*: & subjiciendam esse suadet hæc elegans claufula. *Ego verò libenter tua in me onera suscepi, & avo nepiem, ut opinor, refudi, quam nescio planè qua opinione nurum sibi fieri desiderabat, ut avum socero mutaret.* Quæ verba conveniunt omnino cum illis *epistola ad Paternum*. Quanta deinde etiam reliquorum *confusio vocabulorum*? idem avus & socer vocabere: ea quoque tibi *neptis & nurus* diverso nomine nuncupabitur. In novis editionibus, Romana & Parisiensi malè divelluntur: ea, quæ *ad Paternum*, inseritur *lib. 6. num. 48.* quæ *ad Cynegium lib. 8. num. 62.*

Præterea *l. celebrandis*, non esse Arcadij & Honorij, dubitare non finit *l. 3. C. Theod. de incestis nuptiis*. Eadem est inscriptio. *Imp. Arcad. & Honor. Augg. Eutychiano. Subscriptio d. l. 3. Dat. VI. Id. Decemb. Constant. Arcad. IV. & Honor. III. Coss.* Inscriptionis similitudine deceptus Ruffardus, subscriptionem *legis celebrandis*, quæ in *Antiquis Cod.* deerat ex *d. l. 3. Cod. Theod.* supplevit; cum planè jus diversum contineant: qui error in aliquibus editionibus novissimis remansit, & falsò tribuitur D. Cujacio, cum sit proprius Ruffardi. In *d. l. 3. Cod. Theod.* confirmatur prohibitio hujusmodi nuptiarum: idemque jus in Italia obtinuisse, post expulsos Romanos à Gothis, ex *Formula Cassiodori* pridem notatum est. In Hispania & ea Galliæ parte, quæ parebat Gothis, *Codex Theodosianus* ab Ariano jussu Alarici collectus, & ejus interpretationibus auctus, satis indicat quid ea in parte receptum fuerit. Hunc Codicem Ecclesia Gallicana observavit tanquam proprium & in quæstione, quam tractamus, apertè indicat *Concilium Turonense II.* sub Chariberto Rege *can. 21.* in quo inseritur Ariani explicatio *ad d. l. 3. & ad seq.* In dicto tamen *Canone* legendum ex Ariani interpretatione, *Aut ulterius gradus Consobrinam*. Ex his colligitur, & non tantum temporibus Imperatorum, qui autores *d. l. celebrandis* inscribuntur, sed etiam postea prohibita fuisse Consobrinarum conjugia, adeoque supposita meritò videtur *d. l. celebrandis*. Quare nec in Basilicis habetur: mutila & sine subscriptione in omnibus ferè editionibus *Cod.* circumfertur; cum tamen *ex l. 1. Cod. Theod. de Constitut. Princip. edicta*, sive constitutiones sine die & consule deprehensa, autoritate careant.

Postremò Justinianus ipse pugnaret secum, si *legi celebrandis* in suo
Codice

Codice repetita praelectionis locum dedisset: nam in Institutionibus quas antè promulgaverat, tit. de nuptijs ita scripserat: Duorum autem fratrum vel sororum liberi, vel fratris & sororis iungi non possunt. Negationem in antiquis Codicibus extare Cuiacius in prioribus notis, Contius, Hotomanus & alij fatentur ingenuè, quæ & apud Iuonem reperitur parte 9. cap. 1. ubi Molinæus notat, *Ex hoc loco restitui potest §. Duorum autem fratrum Instit. de nuptiis, qui passim corruptus legitur.*

Confirmat & autoritas Theophili, qui negationem retinet, quam, si deesset, mens & sententia reponendam esse suaderet, in quam sententiam Hotomanus est pronior: particula enim *autem* opponitur proximè præcedenti versiculo, in quo species permissarum nuptiarum refertur: itaque in versiculo *Duorum* prohibitarum species erat referenda, ut præcedenti adversaretur. Sequens etiam *versiculus* qui incipit, *Item amitam*, particula *Item* connectitur cum superiori: in eo verò prohibitarum nuptiarum species proponuntur. Quamvis autem Contius in eo *Institutionum* loco negationem retineat; legem tamen celebrandis non esse Arcadij & Honorij asserit lib. 1. lection. cap. 9. audacius insultans Justiniano & Tribuniano his verbis. *Quid hodie dicturum Theodosium, si reviviscat, existimamus, cum sacrosanctam legem suam de consobrinarum interdictis nuptiis à Justiniano eversam aspiciet? Quid Arcadium & Honorium ejus filios cum sibi attribui & adscribi videbunt l. celebrandis C. de nuptijs? Nam & hi severissimè legem paternam super hujusmodi nuptiis tuiti sunt, ut ex eorum constitutione, &c.* Contrà in diversam abit sententiam V. C. Barnabas Briffonius libro singulari de Iure connubiorum. Legem enim celebrandis probat; alteras duas, quas ex *Cod. Theodos.* retulimus, ab Aniano vel confictas, vel interpolatas censet. Hactenus primæ partis argumenta & rationes collegimus.

Alterius partis sententiam & rationes proponamus. *Leges illas omnes tam Cod. Theodos.* quàm *Justin.* veras esse non fictas vel suppositias, & rectè ijs Imperatoribus tribui, quorum nomina præferunt: quas inter se ratione temporum habitâ conciliamus. Occurrit prima tempore l. 3. manente C. *Theod. de incestis nupt.* sequitur d. l. *celebrandis C. Justin. de nuptijs*: postrema est l. un. C. *Theod. si nuptia ex rescripto*: quod ut demonstremus, l. 3. subscriptio hæc est *Dat. VI. Kal. Decemb. Constantin. Arcad. IV. & Honor. III. AA. Coss. L. celebrandis Stilicone II. & Anthemio Coss.* annis novem post d. l. 3. Quamvis enim in plerisque editionibus Codicis desit inscriptio d. l. *celebrandis*, sicut etiam hodie multarum Constitutionum, librariorum incuriâ; eam tamen Contius in prima & secunda editione Codicis restituit, quam & acceptam D. Cujacio refert lib. 2. lection. cap. 1. Postrema tempore l. un. C. *Theod. si nuptia ex rescripto pet.* edita scilicet *Honor. VIII. & Theodos. III. AA. Coss.* post l. *celebrandis* annis quatuor.

Itaque temporis ordine priùs explorato; l. 3. C. *Theodos. de incestis nuptijs* Consobrinarum nuptias damnât, quas & ante Theodosius Magnus damnaverat. *Lex celebrandis* postea lata eas probat & revocat; posterior priorem abrogat; nec tamen obtinuit diu. Nam & iterum l. *celebrandis* abrogata est per l. un. C. *Theod. si nuptia ex rescripto pet.* Ex illis tribus contrarijs & inter se pugnantibus constitutionibus, quas ad manum Tribunianus habuit, elegit mediam, id est legem *celebrandis*, quam & in utrumque Codicem pri-

mæ & repetitæ prælectionis retulisse non dubito Abrogat. m. verò fuisse d. l. 3. C. Theod. per legem celebrandis, qui utramque diligenter comparaverit, non inficiabitur, sive verba, sive rem spectet.

Quod ad rem pertinet. In d. l. 3. Cod. Theod. de incest. nupt. consobrinarum nuptiæ coercebantur iisdem pœnis, quibus vel sororis aut fratris filiarum, vel uxoris fratris. In hujusmodi conjunctione neque vir vel uxor intelliguntur; dos caduca fit, & ex ea suscepti, liberorum nomine non censentur; nec eis donare aliquid, vel causâ mortis licet relinquere. Acerbiores & graviores, quod ad consobrinas pertinet, legis pœnæ visæ sunt; levius in his peccari. Itaque sicut alia lege anteriore ignis & proscriptionis pœna, designata nuptias incestas contrahentibus, sublata est per d. l. 3. v. delictet ne sub specie atrocioris judicij aliqua in ulciscendo crimine dilatio nasceretur, ut eleganter loquitur l. 2. C. Theodos. de raptu virg. vel viduar pari ratione d. l. 3. per legem celebrandis, quod ad consobrinarum nuptias, est abrogata & prisca Juris autoritas revocata; quo hujusmodi nuptiæ erant legitime, & ex his suscepti liberi suis parentibus veri & legitimi successores. Ea ratione restircta fuerunt calumniarum fomenta, os delatoribus oclusum, & per modicum fisci damnum plurimum securitati consultum, qui huiusmodi nuptias contraxerant. Passim enim & vulgo, Jure veteri permittente, sicut ex Libanij loco discimus, consobrinarum nuptiæ peragebantur, ἐξουσίᾳ πολλῆν τὸ πρῶτον ὄντος: nec enim populus facile recedit à jure, quod diu æquum visum est. In reliquis omnibus personis præter consobrinas d. l. 3. robur suum retinuit, quam etiam Justinianus in suum Codicem transtulit, & est l. 6. C. de incestis nuptiis; tam consobrinarum quam reliquarum personarum mentione omissa. Idem reliquarum; quia satis eas personas designarat tam in præcedentibus ejusdem tituli legibus, quam in l. nemini C. de nuptiis; in qua tamen & in reliquis consobrinæ omittuntur, maximè verò in l. 1. C. si nuptia ex rescripto pet. quæ ex eodem Cod. Theodos. desumpta est, recisâ tamen integra clausula, in qua mentio insignis superest primæ prohibitionis à Theodosio Magno introductæ, ut diximus. Omnem verò scrupulum eximit stylus & verba d. l. celebrandis, qui longe diversus est ab eo, quo Tribonianus suis legibus conscriberendis utitur.

Ad d. l. celebrandis promulgandam Arcadium & Honorium multæ & maximæ rationes impulerunt, quas attigimus, juris veteris autoritas & ejus observatio diuturna, cui præterea jus divinum non adversatur. Rectè enim Augustinus loco citato inter personas prohibitas lege divina consobrinas non contineri fatetur. Hæc prohibitio non ex verbis legis, sed ex interpretatione tantùm descendit; quia in consobrinis factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti. Hæc equippe nuptiæ legi divinæ non sunt contrariæ ad eam in hujusmodi quæstionibus recurrendum esse docet Ennodij Ticinensis Epistola 24. lib. 5. Divinis tamen legibus cognationem indiculo comprehensam in matrimonio licere sociari, sine dubitatione nov. ritis. Sed continuò ad urbem Romam homines meos dirigo, exacturus à venerabili Papa super hac parte responsum, ut animi in vestrum potioris præcepti firmæ autoritas. Ad quam epistolam prudentissimè doctissimus Sirmondus: Sive divinas leges hoc loco interpretare, quæ sacris litteris continentur, sive sacros canones ita voces, quomodo Greci θεῖας κανόνας, & divinas regulas passim Latini; parvum erat illo tempore discrimen.

Maximam differentiam ag oscimus inter consobrinas, & reliquis personas prohibitas: quare Theodosius Magnus & ejus liberi non absolutè & perpetuè nuptias consobrinarum vetant; sed prius peti veniam, impetrari rescriptum volunt, sui beneficij rem esse: quod sicut in consobrinis Ambrosius in *dicta epistola* non improbat; ita in proximioribus omnino damnat, idque legibus nostris constitutum *l. ult. C. de incestis nuptijs, l. ult. C. si nuptia ex rescripto*, in quibus rescripta, pragmaticas, constitutiones impias super ea re & peti prohibetur, & impetratas viribus carere decernitur. Hunc tamen rigorem clementissimi Principes aliquando laxaverunt justis ex causis, ut ostendemus postea: ita tamen ut contracti veniam faciant, non contrahendi matrimonij; unde statim initio *d. l. 3.* aliqui dicuntur absoluti, aliqui puniti.

Videbatur *V. C. & doctissimo legem celebrandis* ab initio non fuisse, ex illis legibus, quæ generales appellantur, & omnes tenent, sed eâ contineri beneficium, indulgentiam specialem Principum Arcadij & Honorij, in aliquarum personarum vel provinciarum gratiam. Postea vero Tribonianum auctoritate à Justiniano sibi concessâ, *constitutionibus de novo Cod. confic. & de Justinian. Cod. confirmando*, speciale beneficium, omnium commune fecisse; cujus rei in jure multa exempla habemus. Ita jus aureorum annulorum, Civitatis Romanæ, liberorum, successionis maternæ, Codicillorum & Fideicommissorum, antequam omnibus concederetur, singulis pro beneficio tribuebatur. Sed ut propius ad nuptiarum materiam accedamus, non aliter Senatori libertinam justam uxorem habere licebat, nisi ex indulgentiâ principis *l. 31. ff. de ritu nupt.* imò & aliquando Senatoribus petendi rescripti prærogativa adempta est *l. 1. C. de natural. liber.* Generaliter tandem Justinianus omnibus Senatoribus hujus veniæ impetrandæ necessitatem remisit *Nov. 89. cap. ult.* ubi notandum quod ait *d. legem primam*, quæ est Constantini, non utendo fuisse peremptam, non fuisse usu receptam & moribus comprobata.

Leges etiam de incestis conjugijs, præsertim de Incestis jure civili, non ita severè, prout erant scriptæ, ad effectum perducebantur. Sæpius enim Imperatores earum pœnas vel minuebant, vel etiam omnino remittebant, justa vel probabili erroris excusatione allata; dummodo tamen à tali matrimonio abstinenceatur *l. 57. ff. de ritu nuptiar. l. 38. §. Idem Pollioni ff. ad legem Jul. de adult.* Paulus in *sententijs*, & Papinianus *libro singulari de adulterijs* apud Patriatorem titulo *de incest. nupt. l. 4. C. cod. tit.* Nec tantum privatis vel singulis, sed etiam Ciuitatibus & Provincijs venia indulgebatur, *Nov. 12. 139 154. & Nov. 3.* ex his quæ Justino tribuuntur, juncta *l. 1. C. Theod. de incestis nuptijs l. pen. C. de incest. nupt. & l. 7. C. de judais. Novella tertia* Justiniano anno primo ejus imperij edita est bonis auspicijs; & ratio edendæ, quam affert, observatione dignissima est: nam *& l. celebrandis* valde illustrat, & alijs plerisque casibus est utilissima. Verba non erit inutile adscribere, *πῶς παρὸν τοῖς συναφθῶν γάμοις, ὡς τῶν ἐνίοις παιδῶν τῶν ἐξ ἄλλων γένεθ' αὐτῶν πῶς ἄν τὸ σφῶν αὐτῶν κλειρονομίας λαβόντας, βεβαχὸν καταβῆναι καθ' ἑκάστου ἑπὶ τῶν τῶν ἐκδοχῶν ἀρχῶν καὶ ἀποστάξτε κομίζεσθαι ἀναξαρτίων τὰ πιαῦτα καὶ ἐκδικεῖν βαλομένης: τὰ δὲ ἐπιτησαμῶν τὰ τα πικρὰ αἰχρῆ κέρδους ἐνεῖα, συκοφαντίας τοῖς πολλοῖς ἀδικεῖν, ἐπιπράξιν, καὶ ἀσέβητα τοῖς ἀνεθῶν τοῖς παρὸν, quæ liquidò explicant hæc prima verba *l. celebrandis, Restinctis calumniarum fo-**

mentis: sicut & sequens clausula e *iusdem* Nov. quæ ad liberos ex incestis nuptiis natos pertinet, explicat ultima verba *d. l. celebrandis*, *Ex eo matrimonio editi legitimi & suis parentibus successores habeantur*. Eleganter etiam ita concludit Justinus, το γὰρ παλαιὸν ἄρχε τὸ τε συχωρηθῆναι ex speciali beneficio, καὶ τὸ ἱερῶτατον ἡμῶν ταπεινὸν ζῆμιῶται, καὶ σερῆται ἢ ἐκ τῶ νόμου καὶ ταυτῶν αὐτῶ διδωμένων ἢ προσάσιν τῆτο δὲ προσάσιν, ἢ ὡς ἀμελεῖντις ἢ σποροσύναις, ἢ τῶ πλεῖ τῆς τεινῆτος ἰόμα, ἀμὰ τοῖς ἐπὶ μακροῖς ἐκλαμβύουσιν ἐκ τῶ θίσκου τὰ τοιαῦτα, βίαις τε καὶ ἕπαις πολλῶν ἐπὶ εἰρημύαις ἐπαρχαῖς διασεῖσαι, καὶ κοινὰς ἀσφαλοῦς συμπεραῖς πᾶσαν ἀλεονείας ἀναρῶντες προσάσιν. Scripta est autem *d. Nov. Justiniani*, Πέτρω Κόμμη τῶ δέου ταπειν, *Comiti Sacri Ararij*, ἢ θείων περιάτων, quibus verbis Comes rerum privatarum, private substantiæ, sive private largitionis intelligitur; ad quem etiam *Novelle* Iustiniani scriptæ sunt, & *l. 4. C. de incest. nupt* Ad Comitem enim rerum privatarum hæc inquisitio & ex cutio pertinebat; *Nov. 12.* scripta, ut & alia Iustiniani supra citata, φλόρω τῶ ἐκδότητῶ κόμμη ἢ ἀπανταχὲ θείων περιάτων, indicat in fine; cum qua convenit Cassiodorus in formula *Comitiæ privatarum*. *Contra hos eligeris unicus & continens inquisitor, ut dum talia probra persequaris, consequaris præconia castitatis.*

Prima itaque conciliatio *l. celebrandis* cum reliquis, ut non sit generalis constitutio, sed specialem tantum indulgentiam contineat; præteritis delictis aliquorum det veniam, non autem futuris formam præscribat negotijs: quam sententiam juvat *d. l. un. C. si nuptia ex rescripto per.* annis quatuor post *l. celebrandis* edita; quæ tamen, nulla mentione facta abrogationis *l. celebrandis*, de consobrinarum nuptijs tanquam de jure certo & indubitato loquitur.

Conciliationis author *l. celebrandis* veram & germanam esse agnoscit ab Arcadio & Honorio promulgatam. Et quidem contextus verba ejusdem coloris & formæ, non fuisse *suppositam*, vel *interpolatam* manifestissime produnt; cui bono? cum & novam conscribere Tribuniano in promptu foret, qui & gloriam novi juris condendi, vel innovandi cupidè aucupatur. Nec contra receptam & publicam Codicis Justiniani auctoritatem facile credendum. Eadem illa auctoritate freti putamus *legem celebrandis* non continere aliquam specialem indulgentiam, sed primùm ab Arcadio & Honorio eo fuisse animo editam, ut omnes peræque teneret. Generalem fuisse constitutionem universus legis contextus convincit; & ea maximè verba, quibus *revocata dicitur prisca juris auctoritas*, quod ante Theodosium Magnum obtinebat. Si tantum indulgentiam specialem concessissent; non ideo revocaretur jus antiquum, Ambrosius in dicta epistola ad Paternum. *Sed dicitur alicui relaxatum? Verum hoc legi non præjudicat. Quod enim in commune statuitur, ei tantum proficit, cui relaxatum videtur.* Et sanè longè aliâ formâ & alio sermone scriptæ sunt *Novellæ* supra allatæ, quæ veniam & prærogativam continent in pari casu.

Superest ut quæ *l. celebrandis* opponuntur, breviter refutemus. Et quidem ex vera subscriptione cum legibus Codicis Theodosiani eam conciliavimus, & diversitatis rationem ostendimus: proindeque mirum videri non debet, si omissa fuerit in eo Codice, cujus collectores jus ab ea prorsus diversum amplexi sunt. Quin & hodie mutilum esse Codicem Theodosianum variæ editiones, aliæ alijs auctiores; multæ constitutiones nuper bono pu-

blico editæ, & quæ apud Pariatorem reperiuntur integriores; imò & plures quæ habentur in *Cod. Justin.* & quæ supersunt lacunæ manifestissimè demonstrant. Non ignoramus in multis *Cod. l. celebrandis* sine die & Consule reperiri, incuriâ librariorum; sicut & aliæ pleræque constitutiones etiamnum hodie carent inscriptione. Habendę gratiæ Cujacio & Contio, qui eam sicut alias multas restituerunt. Quinimo licet sine die vel Consule à Tribuniano Codici fuisset inserta; valeret tamen juxta præceptum Justiniani in *Constit. de novo Cod. confic. & de Justin. Cod. confir.* non minùs quàm aliæ constitutiones, quibus adscripta sunt in fine hæc verba, *Sine die & Consule*; sublato jure *Cod. Theodos.* Sola enim beneficia personalia sine die & Consule deprehensa, autoritate carent *l. 4. C. de divers. rescript.*

Sed ut omnem dubitandi causam removeamus autoritate Gregorij Magni utemur in *responsionibus ad consultationem Augustini de Anglis interrog. 6.* in qua sententiam *l. celebrandis* ita refert. *Quædam lex terrena in Romana Rep. permittit, ut siue fratris & sororis, seu duorum fratrum germanorum, seu duarum sororum filius & filia misceantur.* Nullo enim juris loco apertius exprimitur hæc permissio quàm in *l. celebrandis.* Consentit postremò omnium editionum & Interpretum fides, Placentini & Azonis in *summis*, quas in *Codicem scripserunt*; quibus glossarum suarum partem maximam debet Accursius; & in veteri versione Gallica *Ms.* quam habemus, refertur. Tanti etiam fecit, ut diximus, V. C. Brissonius hujus legis autoritatem, ut *Codicis Theodosiani constitutiones*, quæ ei adversantur, manum Aniani passas esse existimet; levibus argumentis, ne dicam falsis, illo præcipuè quo ait. *Sed & constitutioni Arcadii & Honorii incestarum nuptiarum poenam idem Anianus ex gentis sue moribus ignis & proscriptionis, ab eorum Imperatorum sententia abhorrentem.* Quod falsum est: nam ignis & cremationis pœna Romanis legibus ante Gothorum irruptiones, & postea usurpata fuit *l. un. Cod. Theod. de parricid. l. un. si quis solidi, l. 1. & 2. de raptu virgin. l. 1. de Nili agger. non rumpendis C. Theod. l. 1. C. de his qui parentes occid. l. 2. C. de falsa moneta, l. 1. de his qui par. occid. Instit. lib. 4. tit. ult. §. alia deinde lex, his verbis: Neque gladio, neque ignibus, neque ulli alii solemnium poena subiiciatur.*

Quid si concedamus *l. celebrandis* supposititiam fuisse & Justiniano incognitam; nihilominus ab eo permessa fuisse consobrinarum conjugia certis argumentis conficiemus. In *l. nemini C. de nupt.* quam inscriptio Diocletiano tribuit, enumerantur personæ, cum quibus nuptiæ contrahi non possunt; inter eas quæ ex latere, non recensentur consobrinæ, quas profecto Tribunianus in interpolanda Diocletiani constitutione non omisisset; eadem ratione qua clausulam illam addidit, (*Præterea fratris tui filia & ex ea nepote,*) quæ in integra constitutione Diocletiani apud Pariatorem *tit. de incest. nupt.* desideratur. Illam enim clausulam partim ex constitutione Constantini & Constantis, id est ex *l. 1. C. Theod. de incest. nupt.* vel scilicet ex *d. constitutione* Arcadij & Honorij, id est *l. 3. C. Theod. eodem titulo* composuit; partim autoritate propriâ addidit *Neptem fratris*, quæ tamen omittitur in *d. l. 1. & 3. & in lege ult. Cod. Justin. de incest. nupt.* Neptem etiam fratris in Institutionibus addidit. *§. fratris vero tit. de nupt.* cum hac speciali notâ, & ratione summè observanda, *Quamvis quarto gradu sint: cujus enim filiam uxorem ducere*

non licet, neque ejus neptem permittitur. Quæ pertinent propriè ad neptem fratris; ut indicaret Tribunianus se non temerè, sed ex certa juris ratione *νεπηκολέδων* Neptem fratris addidisse; antiquorum scilicet Jurisconsultorum exemplo, qui filiarum sororis nuptijs prohibitis, etiam neptis & proneptis sororis, si ætas pateretur, prohibitas esse interpretantur *l. sororis ff. de ritu nupt.* Paulus libro *sententiarum tit. de nupt.* apud Pariatorem *tit. de incestis nuptijs.*

Cùm ergo Iustinianus in *d. l. nemini ex Cod. Theod.* filiam fratris non tantùm inseruerit, sed etiam neptem fratris autoritate propriâ; ei profecto non adeò grave fuisset, vel ex eodem Codice, vel autoritate propria consobrinarum meminisse, si ei fuisset animus earum nuptias vetare. Sed ea non fuit ejus sententia, quam evidentissimè deprehendimus ex eo quod leges, quas ex *Cod. Theod.* retulimus, in suum Codicem transtulit Iustinianus, mentione consobrinarum prætermittà *l. un. si nuptia ex rescript. & l. si quis C. de incest. nupt.* Contrà verò idem Iustinianus in Codicis & Pandectarum compositione Prudentium scripta, & constitutiones Principum, quibus in locis consobrinarum nuptiæ dicuntur permissæ, sincerè & bonâ fide, citra omnem immutationem & omissionem integra retulit: nec uno q̄ idem aut altero loco, ne quis fortè obtendat obrepisse in tanto opere quædam juris veteris & obsoleti vestigia; sed in plurimis *l. 3. ff. de ritu nupt. l. 78. §. 8. ff. ad Trebell. l. 23. & 24. ff. de condit. instit. l. 2. C. de institution. & passim.*

Huic tandem disputationi certos fines ordine & tempore, quo suam *νομοθεσίαν* Iustinianus condidit, fideliter observato constituamus. In Codice primæ prælectionis quid decisum sit, quia non extat, ignoramus: ex Digestis tamen, quæ statim post primum Codicem composita sunt, conjicimus, in hoc articulo jus idem omnino servatum fuisse. In Codice repetitæ prælectionis, post Pandectas & Institutiones edito, permissas fuisse consobrinarum nuptias liquidò probavimus; quibus Novellæ post Codicem editæ hac in parte nihil derogarunt.

Restat ut exploremus, quid in Institutionibus, quæ post Pandectarum opus peractum inchoatæ sunt, & ante Codicem repetitæ prælectionis medio tempore sunt compositæ, & promulgatæ; an aliqua nova & singularis constitutio reperiat, quæ tot expressas leges & constitutiones evertat. Et quidem oponitur vulgò celebris *versic. Duorum autem fratrum*, quem jugulum causæ putant: quare diligenter excutiendus est. Et quidem prius asserenda est vera lectio; deinde certis juris rationibus confirmanda. Et certè veluti quidam Codices negationem agnoscunt, abest pariter à multis: quod in libris nostris sæpius in locis controversis evenit. Et quidem vulgata lectio, quam veteres Interpretes & Glossa sequuntur, legit affirmativè; sicut & editiones Haloandri, Russardi, Contij, Carondæ, Cujacij. Cur tamen irrepserit negatio & apud Ivonem & Theophilum reperiat, infra disseremus.

Rectè verò in *d. versic. duorum fratrum* consobrinarum permissas esse nuptias, ex his quæ præcedunt, & sequuntur, colligemus. In enumerandis personis, quarum nuptijs est abstinendum, observandum Iustinianum perpetuò comparare personas, quæ naturali cognatione nos contingunt cum adoptivis. Et quidem in personis ascendentium & descendentium, tam naturalibus quàm adoptivis, nulla graduum habitâ ratione perpetua est, & in infinitum exten-

ditur prohibitio. Accedit deinde Justinianus ad personas, quæ ex transverso cognationis junguntur, in quibus ait esse similem quandam observationem, sed non tantam: eas deinde enumerat, ratione graduum, & naturalium cum adoptivis comparatione servata; in secundo gradu fratres & sorores & naturales & adoptivos; in sequenti personas tertii & quarti gradus. Et incipit à filiis fratrum & sororum, qui tertio gradu sunt: numerat postea neptes fratris & sororis, quas ait esse quarto gradu, & hac speciali notâ designat, ut occupavimus dicere, *quamvis quarto gradu sint*; quæ verba nemo non videt intendere, & augere difficultatem, & hunc habere naturalem intellectum: quamvis ex quarto gradu liceat uxorem ducere, tamen neptem fratris vel sororis non licet. Unde statim infert, *Dnorum autem fratrum, &c. iungi possunt*, nempe quia sunt quarto gradu, ex quo regulariter licet uxorem ducere, exceptis neptibus fratrum aut sororum.

Reliquas deinde personas tertii & quarti gradus persequitur, quæ necessariam habent relationem cum prius enumeratis. *Item amitam, &c.* Magna quoque amita & matertera magna recensentur, quamvis quarto gradu sint, sicut neptes fratris aut sororis *l. per adoptionem 17. ff. de ritu nupt.* Eâdem loquendi formâ Caius in magna amita & matertera utitur, quâ Justinianus in nepte fratris & sororis: & revera Justinianus hos §. contexit, partim ex *d. l. per adoptionem 17. l. 53. & 56. ff. de ritu nuptiarum*, quæ sunt ex libro undecimo Cui ad edictum provinciale, partim ex Ulpiani libro singulari regularum *tit. de nuptiis*, cujus verba necessariò adscribenda sunt. *Inter cognatos autem ex transverso gradu olim quidem usque ad quartum gradum matrimonia contrahi non poterant.* Olim, ait, quia ex tertio gradu fratris filiam ex ambizioso Claudii Agrippinam depereuntis *Senatusconsulto* licuit ducere: quod jus duravit usque ad Constantinum & Constantem, qui primi jus vetus reduxerunt *l. 1. C. Theod. de incestis nuptiis*, & per consequentias firmata est vetus Juris regula, quæ propter filias fratrum exceptionem patiebatur.

Itaque hodie sublato *Senatusconsulto* Claudiano, sicut olim ante *Senatusconsultum* Claudianum verissimum est quod ait Ulpianus, *usque ad quartum gradum matrimonia contrahi non posse, ex quarto gradu licere, ex tertio nunquam.* Illa tamen regula in personis, quæ parentum liberorumve locum obtinent, perdit officium suum; quamvis quarto gradu sint, & ex latere veniant. Quare propriè in *l. un. C. Theod. si nuptia ex rescripto*, consobrinorum hoc est quarti gradus conjunctio appellatur, id est non nisi consobrinorum. Reliquæ personæ quarti gradus, ut diximus, licet ex transverso veniant; quia, ut diximus, aliquam habent similitudinem ascendentium & descendentium, eodem jure censentur; proindeque hujusmodi nuptiæ in infinitum prohibentur *Instit. de nupt. eodem loco, l. si sororis ff. de ritu nupt. Cujac. l. 9. Obs. cap. 18.* & eo sensu Paulus apud *Pariatorem loco sapius citato*, privignæ & novercæ amitam & materteram adjungit.

His ita enucleatis secundùm certa juris principia, quilibet facile poterit solvere, quæ contra *d. vers. dnorum* opponuntur; quibus Continus motus sententiam mutavit. Extremus labor in eo versatur, unde in multis Codicibus negatio in *d. versic.* irrepperit, quam retinet Theophilus; itemque cur *lex celebrandis à Basilicis* absit: quæ idèd conjungimus, quia communem responsionem habent; diversitatem locorum nempe & temporum & mutationem juris. Nam in

riente *d. l. celebrandis* unà cum imperio & reliqua legislatione Justiniani obtinuit diu. Et vix ante Synodum sextam fuisse abrogatam colligimus ex Synodi sextæ *Can. 54.* quo prohibita primùm videntur consobrinarum nuptiæ, ἀπο τῆς νῦν, ἢ τῆς οἰκείας ἐξαδέλφῃ πρὸς γάμου κοινωνίας συναπτόμενον, quibus verbis significatur jus novum. Interpretes Zonaræ & Balsamonis malè ἐξαδέλφῳ, fratris filiam vertunt.

Post sextam Synodum & ejus immutationem procedente tempore ad ulterio-
ris gradus sobrinos prohibitio producta est usque ad septimum gradum; ita ut ex octavo tantùm apud Græcos liceret uxorem ducere. Ex eo jure Theophilus negationem addidit, & in *Basilicor. lib. 28. tit. 5. de nupt. prohibitis* refertur *d. versic. Duorum autem fratrum*, cum negatione. Præterea subjicitur *Sed nec filius meus eorum neptem*, qui dicuntur διαξόδελοι. In *Synopsi Basilicæ. p. 333. l. 2. C. de Instit. & substit.* inseritur. In Codice hæc conditio apposita est, *Si consobрино nupserit*. Interpretantur verò Basilica secundùm usum sui temporis, ἴαν τῷ πειξάδελφῳ γαμηθῆ. Eo enim tempore, ut diximus, ab octavo tantùm gradu nuptiæ incipiebant esse legitimæ: qua de re alius erit dicendi locus.

Hæc in præsentī sufficient, adhibito Harmenopulo *lib. 6. tit. 6. num. 11. & 22.* Balsamone ad *Nomocan. Photii tit. 13. cap. 2.* & Mathæo Monacho *lib. singulari de quæstionibus & causis matrimonialibus*. Quibus ex locis est notandum, Ecclesiam Orientalem semper retinuisse formam & modum numerandi gradus à Jure Civili proditum; itemque Ecclesiam Latinam usque ad Gregorium Magnum & Zachariam; quorum innovationem non statim ab omnibus fuisse receptam, Alexandri II. Constitutiones variæ, & Petri Damiani tractatus super eâ re abunde declarant. In Italia aliquot annis post sextam Synodum, ferè jam lapsa in Italia Romano Imperio & ejus legibus, Gregorius Junior in Romana Synodo, quæ fuit celeberrima, cujus Luitprandus Ticinensis meminit, & in qua de illicitis conjugis præcipuè quæsitum est, *Consobrinarum* nuptiæ sub anathematis pœna interdictæ fuerunt; quamvis tamen non ignoremus Gregorii Magni & Zachariæ super ea quæstione decretales Epistolas, quarum in Conciliis Occidentis frequentissima occurrit mentio: in iis potissimum Occidentis partibus, quæ ante Justiniani imperium Romanorum jugum excusserant. Verùm perplexus istius juris progressus intentiorem sollicitudinem & otium securius desiderat; quod commodius aliquando suppeditabit Deus, in componendo de *Dispensatione Ecclesiastica libro singulari*.

Veremur, Præses illustrissime, ne longiori sermone disputationem hanc *De Nuptiis Consobrinarum prohibitis aut permissis* persecuti simus: postulavit rei difficultas, & summi Cujacii verissima sententia, cujus nomen & doctrinam, crepent licet plurimi, in consummatissimo tamen opere posteriorum ad Institutiones notarum,

rara mens intelligit.

Quod interiore cura condidit angulo.

FINIS PRIMÆ PARTIS.